

## 1. AZ ALFÖLDFÁSÍTÁS KEZDETEI

Mai ismeretünk szerint az Alföld utolsó természetes képe az erdőkkel, lápokkal, mocsarakkal, kisebb-nagyobb pusztákkal borított erdőszyepp volt. Ezt a természeti képet az emberi beavatkozás tette fátlan "kultúrpusztává".<sup>1</sup>

SÓÓ Rezső ezen megállapítása nyomán valljuk, hogy az Alföld egykori természetes fás vegetációja fokozatosan pusztult, vált az Alföld fátlanná. Az alföldfásítás ezt a folyamatot hivatott megfordítani. Kezdetei a XVIII. századba nyúlnak vissza, legalábbis ez a munka ekkor vált közzismertté, kiterjedtté. Legelső, kimondottan alföldfásítási céllal létrehozott szervezeti egység az 1742-ben alapított temesi bánsági (katonai) erdőhivatal volt. Munkáját természetesen nem az eredeti növénytakaró visszaállítása, sőt nem is gazdasági érdekek, hanem kimondottan hadászati szempontok motiválták.<sup>2</sup>

Az alföldfásítás szakirodalma<sup>3</sup> jórészt feltárta a XVIII-XIX. századi alföldfásítási törekvéseket, ezért ezeket a munka keretei között nem tudjuk elvégezni. Csak néhány, tárgyunk továbbvitele szempontjából fontos tényre kell utalnunk.

Az alföldfásítás legfontosabb területe a homokvidékek fásítása volt. A homokfásítást a homok termőre fogásán kívül főleg az sürgette, hogy a környező mezőgazdasági területeket a futóhomoktól meg kívánták oltalmazni. A homok fásítással történő hasznosítására a legfontosabb és legnagyobb munka a Deliblati-homokpuszta fásítása volt.<sup>4</sup> Szeged, Kecskemét, Szabadka fásítása is jórészt homokvidékeken történt.

A homokfásítás szempontjából is jelentősek voltak azok a felismerések, amelyek a XIX. század második felében, különösen az 1863. évi nagy aszályt követően sűrűsödtek meg. Az aszály ugyanis megélelénkítette az alföldi erdőkkel való foglalkozást. Országos vita kerekedett az erdőnek az éghajlatra

gyakorolt befolyásáról, és ezzel összefüggésben az Alföld erdősíthetőségéről. A tudomány állásfoglalását ebben a kérdésben először az osztrák Anton KERNER fejtette ki.<sup>5</sup> Ő az Alföld éghajlatát "fagyilkosnak" nevezte, és csak a "központi sivatag emelkedő széleit" (a Nyírséget és a Duna-Tisza-közi homokvidéket) tartotta erdősíthetőnek.<sup>6</sup> Ez a vélemény a hazai tudományokra évtizedekig rányomta a bélyegét.

Az 1863. évi aszályval kapcsolatos vitában a felek általában elfogadták az időjárási megfigyelések és az öntözés szükségességét. Az alföldi faültetések klímára gyakorolt hatása viszont annál szenvedélyesebb vitát váltott ki.<sup>7</sup> Mivel az aszály főleg az erdőtlen megyéket pusztította, az erdőtlenség és az időjárási szélsőségek közötti összefüggés nyilvánvalónak látszott. Ebből kiindulva az erdőtelepítéseket csapadéknövelő, éghajlatváltoztató szempontból fontosnak tartók csoportja jelentős volt. Mások ugyan kétségbe vonták az erdő éghajlatváltoztató hatását, de az erdőtelepítéseket gazdasági szempontokból mégis szükségesnek látták. Ez utóbbi vélemény ellenére mind az Országos Magyar Gazdasági Egyesület,<sup>8</sup> mind az Országos Erdészeti Egyesület<sup>9</sup> a Helytartó Tanácshoz intézett felterjesztésében az alföldi faültetések szükségességét az erdők klímára gyakorolt pozitív befolyásával is igazolták. A Helytartó Tanács 1864-ben el is határozta a legfátlanabb vármegyékben az ún. faültetvényi felügyelőségek felállítását, sőt azok feladatait is rögzítette,<sup>10</sup> az alföldi erdőtelepítések ügyében azonban alapvető változás nem következett be.

Az alföldi talajok másik nagy csoportját alkotó szikések kiterjedése, így gazdasági hasznosítása a múlt század végén kiteljesedő lecsapolásokkal, folyószabályozásokkal vált jelentőssé. Fásításukkal - az idézett szakirodalom szerint - már TESSEDIK Sámuel is foglalkozott. A szakirodalomból is-

mert az is, hogy a múlt század második felében a büdszentmihályi (ma: Tiszavasvári) uradalomban<sup>11</sup> és a kisjenői (ma: Chişinău-Criş-Románia) uradalomban<sup>12</sup> végeztek szikfásítási kísérleteket, próbálták a sziket fásítással hasznosítani. Kevésbé ismert, ezért itt - levéltári források alapján - idézzük, hogy az egri főkáptalan a századforduló táján Tiszapolgár (ma: Polgár) határában végzett szikfásítási kísérletet. "A szikes területek - írták egy 1923-ban kelt jelentésben -, melyek az erdők között tisztásképpen szerepelnek, már daczára a 30 évnél eddig semmiféle változáson nem mentek át - sőt megállapítható, hogy amint az egyes, a nem szikes részen levő faegyedek a szikes réteget elérik, kergük megrepedezik és elszáradnak."<sup>13</sup>

A vízrendezések, folyószabályozások a vízfolyások mentének, az ártereknek a fásítását is felvetették. Ebben a kérdésben a szakmai szempontok nem érvényesülhettek kellően, mert nem volt megoldott a hullámtéri területek hasznosítása és az egységes rendszer szerinti kezelése. (Igaz, itt is születtek alapos, a témát részletesen ismertető, megfelelő szaktanácsokat tartalmazó munkák.<sup>14</sup>) Annál jobban szabályozott, egységes elvek szerint kezelt volt más vonalas létesítmények, utak, vasutak fásításának a kérdése. Itt törvény (pl. az 1890. I.tc. 132. és 138.§.), illetve vármegyei szabályrendeletek írták elő a fásítások végrehajtását. A rendeletekben rögzített célok azonban még sok kívánnivalót hagytak maguk után, országos megvalósulásukról nem lehet a századfordulón beszélni.

A mezőgazdasági területek erdősávokkal, fasorokkal való beosztása nem volt ismeretlen a XIX. században sem, de egy-két kivételtől eltekintve (Mezőhegyes<sup>15</sup>) nem létesültek ilyen ültetvények. Az erdők fogyása, felváltása szántóföld-

del volt inkább a jellemző, mint a mezőgazdasági területeken történő erdőtelepítés. Az erdőtvények (1879. XXXI.tc. és 1898. XIX.tc.) ugyan intézkedtek az alföldi kopárok, más művelés által kevésbé hasznosítható területek fásításáról is, de igazi változás nem következett be.

Az alföldfásítás első világháború előtti eredményeinek, útjainak áttekintése nem lenne teljes, ha nem szólnánk a tudományos eredményekről. Az alföldi vegetáció megismerésében alapvető volt BERNÁTSKY Jenő munkássága.<sup>16</sup> Ugyanakkor a homokfásítás témakörében is figyelemre méltó eredmény született. Nevezetesen, KISS Ferenc a Szeged- és Szabadka-környéki homokfásítások során olyan növénycönológiai megfigyeléseket végzett, amelyek nemzetközi mércével mérve is jelentősek. 1913-ban közzölt összefoglaló munkájában<sup>17</sup> a talajt borító ősnövényzet alapján nemcsak a homoktalaj minőségére (vízellátottság stb.) következtetett, hanem megfelelő általa már kipróbált és bevált fafajokat is tudott ajánlani.

Az alföldfásítás századunk első évtizedében is ott szerepelt az ország, ezen belül is az Alföld gazdasági viszonyainak javítását tartalmazó célkitűzések között. Mezőgazdasági szakemberek, közigazdászok sürgették a mezőgazdasági területek fasorokkal, erdőkkel való tarkítását. FORSTER Géza például 1904-ben a földművelésügyi miniszternek címzett felterjesztésében kifejtette, hogy "... a fásításra különös gond lesz a jövőben fordítandó, s tüzzel-vassal a közre kell hatni, hogy a fásítás előre menjen."<sup>18</sup> Egy másik gazdasági szakember, CSERHÁTI Sándor pedig meghatározta a befásítandó helyeket is: "Az Alföldön minden utat, a vasúti töltések mentét szegélyezni kellene fákkal. A tanyákat szintén körül kellene fával ültetni."<sup>19</sup>

Az egyéni elképzelések, javaslatok akkor kaptak igazán

megfelelő súlyt, amikor egy-egy társadalmi szerv, egyesület tette ezt magáévá. Így volt ez az alföldfásítás esetében is. Az Országos Erdészeti Egyesület már 1879-ben Székesfehérvárott foglalkozott ezzel a kérdéssel,<sup>20</sup> eredményre azonban csak századunkban jutottak. Nevezetesen, AJTAY Sándor az Arad-Temesvár-Déva-Lugosvidéki Erdészeti Egyesület 1909. novemberi választmányi ülésén vetette fel az alföldfásítás szükségességét. Később a javaslat az egyesület közgyűlése elé került, ahol azt elfogadták. Érdemes az AJTAY-féle javaslatot<sup>21</sup> áttekintenünk, mert csírájában már magában hordozza azokat az elveket, amelyek alapján az első világháborút követően elkezdték a munkát.

AJTAY azt javasolta, hogy az Alföldön egy önálló erdőhivatalt állítsanak fel, amelynek hármas feladata lenne:

- a meglévő alföldi erdők összeírása, térképen való rögzítése;
- a létesítendő erdők, fasorok helyének kijelölése;
- közreműködés a fásítási tervek kivitelezésében.

A közgyűlés úgy fogadta el a javaslatot, hogy azt a felállítandó erdőhivatal helyett inkább vándortanítók, a fásítást a helyszínen felmérők, előadók, propagandisták alkalmazásával látták megvalósíthatónak. Érdemes azonban még utalnunk arra is, hogy AJTAY Sándor milyen indoklással terjesztette be tervzetét. Szerinte közgazdasági szempontok és éghajlati indokok miatt kell az alföldfásítást minél előbb elkezdni. A közgazdasági szempontokat részletezve abból indult ki, hogy a hegyvidéki erdők fokozatosan kimerülnek, a letermelhető állományok egyre távolabb kerülnek a fafelhasználó alföldi vidékektől. Így jelentősen nő a fa ára, amit ellensúlyozni csak a helyben megtermelt fával lehet. Természetesen ez a fahiány nem következik be máról hol-

napra - vélte AJTAY -, de már most fel kell készülni erre, tehát el kell kezdeni az Alföldön az erdők ültetését.

Az éghajlati szempontoknál újra visszajutottunk az erdő és a klíma kapcsolatára. "Szintén előnyös volna - szólt az AJTAY-féle javaslat - az Alföldnek lehetőleg rendszeres elosztás szerinti fásítása. Bővebb csapadékot, az esőzések egyenletesebb elosztását vonná maga után. Nagyobb szárazságokat, erősebb viharokat mérsékelne. A föld termőerejére s a levegő tisztítása folytán emberre, állatra egyaránt jótékonyan hatna."

A vidéki egyesület az AJTAY-féle javaslatot megküldte az Országos Erdészeti Egyesületnek is azzal, hogy azt pártfogolja. A fásítással kapcsolatos elképzelések tehát egy alapos összefoglalásban országosan - legalábbis a szakmai körökben - ismertté váltak. Nem érdektelen újra utalni rá, hogy mindez egy olyan helyzetben, amikor az ország még bővében állt a ki-termelhető (hegyvidéki) erdőknek, a fának. Alapvetően megváltozott ez a helyzet akkor, amikor a hegyvidéki erdős területek előbb idegen megszállás, majd a trianoni békekötés után véglegesen más államokhoz kerültek. A leendő nagy veszteségek árnyékában, de az előző alföldfásítási törekvések logikus folytatásaként született meg KAÁN Károly 1919 karácsonyi nevezetes írása, az "Erdőt az Alföldre",<sup>22</sup> A "Köztelek"-ben, illetve később önálló füzetben megjelenő cikket tekinthetjük a két világháború közötti alföldfásítási munka alapjának, ezért szükséges részletesen megismerkedni vele.

KAÁN Károly az erdő- és faügyek kormánybiztosa, így az ország első erdésze abból indult ki, hogy bármilyen legyen is a békekötés után az új Magyarország, a korábbtól eltérő erdőgazdasági politikát kell folytatnia. Az addigi, főleg az ország peremvidékein történő erdőgazdasági célú beruházások

helyett vagy mellett az alföldi fátlanságot is fel kell számolni: "Mily mások lennének az Alföldnek egészségi, de mezőgazdasági, sőt egyáltalán közgazdasági viszonyai is, ha erdők tarkítanák a rónaságot?" A cél érdekében a következő teendőket határozta meg:

- törvénnyel kell kimondani az Alföld fásításának szükségességét, meghatározni annak módját;
- a munkában az államnak kell az élen járnia, ha szükséges, akár a befásítandó területek kisajátításával is;
- elsősorban a mezőgazdasági művelésre "alig alkalmas" homokos, szikes és ártéri területeken kell a telepítéseket végrehajtani;
- tervszerűen kell a fásításokat elosztani úgy, hogy azok a széljárást kedvezően befolyásolják;
- az erdőket lehetőleg összefüggő testekben kell elhelyezni;
- gondos körültekintéssel kell elkészíteni a fásítási terveket úgy, hogy az a mezőgazdasági érdekeket is figyelembe vegye.

KAÁN Károly munkája végén ismételten leszögezte, hogy a fásításokkal, erdőtelepítésekkel nem a mezőgazdaságot akarják megrövidíteni, nem attól kívánnak területeket elvenni, hanem a kevésbé hasznosított területeket akarják a kultúrába bevonnani. Ezen az alapon tehát a kiterjedt fásítás, erdőtelepítés az országot a belterjes művelés, a természeti kincsekkel való ésszerű gazdálkodás megteremtésében segíti.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy az Alföld természetes képében bekövetkezett változások a XVIII-XIX. században arra indították a szakembereket, hogy a terméketlenül váló területeket - többek között - fásításokkal tegyék újra termővé. Ez helyenként sikerült is, de az egész Alföld

viszonylatában az erdők kitermelése, területük mezőgazdasági szolgálatba állítása volt a jellemző. Csak századunk első évtizedében kezdték a mező- és erdőgazdasági szakemberek az Alföld általános, az összes mezőgazdaságilag hasznosítatlan területének a fásítását szorgalmazni. Nagy nyomatókat mindez akkor kapott, amikor az első világháború utáni fainséges időben a figyelem az alföldi erdők felé fordult, és az ügyet KAÁN Károly helyettes államtitkár vette a kezébe.



## 2. ALFÖLDFÁSÍTÁS A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT MAGYARORSZÁGON

A trianoni békeszerződés következtében Magyarország területe 32,7 %-ra, lakossága 41,6 %-ra csökkent. Az erdőterület fogyása ezen csökkenések arányát jóval meghaladta, mivel a korábbiaknak csak 15,9 %-a maradt az új országhatárokon belül. Az önmagában is meghatározó veszteséget növelte, hogy jelentős volt a megmaradt és az elcsatolt erdők között a minőségi különbség. A megmaradt sík- és dombvidéki erdők faállománya lényegesen kisebb értékű volt az utódállamokhoz került hegyvidéki erdőkénél. A fafajok szempontjából pedig a fenyőfélék 1 783 375 ha-ról 47 970 ha-ra történő esése jelentette a legnagyobb gondot. Még talán azt is érdemes megjegyezni, hogy az állami erdők területe 15,9 %-ról 4,1 %-ra csökkent, ami jelzi az állam szerepének visszaszorulását az ország faellátásában. Mindezen változások eredőjeként a megmaradt erdők, így az alföldi állományok szerepe felértékelődött.

Az ország gazdasági talpra állása érdekében a viszonylag fejletlen ipar a feldolgozókapacitásához hiányzó nyersanyagokkal, a mezőgazdaság a hagyományos piacok elvesztésével, az erdőgazdálkodás pedig a minden tekintetben kimutatható, az átlagosnál is nagyobb térvesztésével próbált megbirkózni. Ebben a helyzetben a KAÁN Károly által megfogalmazott erdőgazdasági cél csak a megmaradt erdők belterjesebb művelése és az erdők területének növelése lehetett. Ugyanakkor keresni kellett az erdőgazdálkodás kapcsolódását mind az újjáéledő iparhoz, mind a mezőgazdaság korszerűsítési törekvéseihez. A hazai fagazdaságban természetesen megnőtt az import szerepe, olyannyira, hogy a fabehozatal például 1929-ben az összes import értékének a 16,5 %-át is elérte. A faimport adta termékek és a hazai erdők által biztosított fakitermelési lehetőségek egyértelművé tették, hogy mit vár-

hatnak az alföldi erdőktől: nem épület- és egyéb ipari fát, hanem elsősorban mezőgazdasági szerfát, nagy tömegében pedig tűzifát.<sup>23</sup>

#### 2.1. Az alföldfásítás ügye az alföldfásítási törvényt megelőző években (1920-1923)

KAÁN Károly 1919. karácsonyi felhívása tartalmazta mindazokat az indokokat, amelyek alapján el lehetett kezdeni az alföldi erdőtelepítéseket. Az alföldfásítás kivitelezéséhez azonban újra csak elméleti alátámasztás is kellett, azaz az Alföld fásíthatóságának a bizonyossága. Ennek tisztázására az OEE 1920-ban előadássorozatot szervezett, ahol különböző oldalról világították meg az Alföld fásíthatóságának kérdéseit.<sup>24</sup>

Az első ilyen kérdés az Alföld természetes növénytakarójára vonatkozott: milyen volt az Alföld egykori növényzete? Az éghajlati, vízrajzi, talajtani adatok és az írott történelmi emlékek valós és vélt bizonyítékai alapján nagyon eltérő vélemények csaptak össze. A két szélsőséges nézetnek - a "steppe", illetve "prairie" és az erdőborította egykori alföldi kép - ugyan már korábbi nyomai is voltak, de a probléma az első világháború utáni években vetődött fel legélesebben. A következő kérdés ugyanis ebből következett: erdősíthető-e az Alföld, azaz alkalmasak-e az alföldi termőhelyi viszonyok a fás vegetáció tartós megtelepítésére? Ha a tudomány ekkor még nem is fogalmazta meg az Alföld eredeti növénytakarójára vonatkozó tételt úgy, ahogyan azt ma SOÓ Rezső nyomán ismerjük, a legelfogadhatóbb érvek már ekkor az Alföld erdőkkel tarkított egykori képe mellett szóltak. Ebből pedig az következett, hogy ott mesterségesen is le-

het erdőket létrehozni, fenntartani. Ugyancsak kísérletekkel kellett tisztázni például az erdő és az éghajlat viszonyát, a talajtani, vízrajzi kérdéseket stb.

A fásítások tényleges megkezdéséhez szükséges volt törvényes alapokra és megfelelő szervezetre. A törvényes alapot az 1879. évi XXXI.tc. 165 §-a, az 1885. XXIII.tc. 55. §-a és az 1894. évi XII.tc. 13-14. §-ai biztosították, amelyek a kopár-, vízmosásos- és futóhomokos területek befásításáról intézkedtek. Az erdőtelepítési költségeket "kopárjavítás" címszó alatt, egyelőre államerdészeti költségvetésből fizették, amely költségek fedezetét az 1851/1917. ME.sz. rendelet 42. §-a biztosította.

A szervezeti keretet a meglévő, de még teljesen helyre nem állított állami (járási) erdőgondnokságok adták. Közülük elsőként Kecskeméten "A m.kir. Földművelésügyi Minisztérium Alföldi Erdőtelepítési Kirendeltségé"-t szervezték meg. A KALLIVODA Andor által vezetett kirendeltségnek rendelték alá a fokozatosan kiépülő alföldi erdőtelepítési helyi megbízottak hálózatát. Személyzetüket az egykori alföldi erdőgondnokok adták, de jelentős számban kapcsolódtak be az alföldi munkába a repatriált erdőhivatalnokok is. Ez utóbbiak közül alföldi erdőtelepítési tapasztalattal csak kevesen rendelkeztek. 1921-ben már Kecskeméten, Szegeden, Debrecenben, Nyíregyházán és Egerben működött erdőtelepítési kirendeltség, <sup>24</sup> helyen pedig alföldfásítási helyi megbízottak dolgoztak. <sup>25</sup>

Az alföldfásítási munkák kezdete szempontjából nagyon fontos volt az 1920. október 27-én tartott minisztériumi értekezlet. <sup>26</sup> A KAÁN Károly elnökletével megtartott tanácskozáson első és legfontosabb feladatnak az Alföld fásítását szolgáló csemetekertek létesítését, bővítését tartot-

ták. A megfelelő mennyiségű és minőségű szaporítóanyag biztosításán kívül utaltak a csemeték kiosztására és a csemetekert céljára felajánlott (Kecskemét, Békéscsaba, Gyula stb.) birtokok kérdésére is. 1920-ban egyébként 21 csemetekert volt állami tulajdonban, amelyek összterülete 201 kh-t (115,7 ha) tett ki. Területüket 400 kh-ra (230,2 ha) kívánták emelni. Ezekből évente 37 millió csemetét és 400 ezer suhángot (sorfát) reméltek.<sup>27</sup>

Ugyanezen értekezleten szóltak az alföldfásítási propagandáról is. Kiemelték, hogy a társadalmat tájékoztatni és mozgósítani kell egy jövőbeni fásítási törvény elfogadására, végrehajtására.<sup>28</sup>

Az említett minisztériumi értekezletnek olyan közvetett hatása is volt, hogy 1921 elején megjelent a 19 605/1920/I-A. FM. számú felhívás a "fásítás előmozdításáról." A felhívás nyomán, de már előtte is több alföldi település területet ajánlott fel erdőtelepítésre. (Kecskeméten például nem véletlenül alakult meg az első alföldi erdőtelepítési kirendeltség, hiszen a város már 1919-ben 700 kh - 402,9 ha - területet ajánlott fel erdőtelepítésre.) A felhívást követték a 7383/1921. és 9081/1921. FM. számú rendeletek, amelyek a fásítandó területek nyilvántartásáról intézkedtek.<sup>30</sup> A nyilvántartásokban, összeírásokban kérték azokat a területeket is kimutatni, ahol erdőtelepítési kísérleteket lehet végezni.

Az erdőtelepítésekkel együtt ugyanis azonnal felvetődött a hiányzó alföldfásítási kísérletek ügye. Kecskeméten homoki termőhelyeket illetően rendelkeztek a legtöbb tapasztalattal. Szükség volt azonban sziki és ártéri területeken beállítandó kísérletekre is. Különösen a sziki kísérletek okoztak sok gondot. Addig jobbra csak mezőgazdászok által végzett kísérletek voltak, amelyek természetesen nem mindenben fe-

leltek meg az erdészeti szempontoknak, (KÜZDÉNYI Szilárd és SZENTANNAY Sámuel nevét érdemes itt megemlíteni,<sup>31)</sup>

VADAS Jenő, az erdészeti kísérleti állomás vezetője 1922 márciusában állította össze "Az Alföld erdősítésével kapcsolatos tudományos megfigyelések munkatervé"-t,<sup>32</sup> A munkatervben trágyázási kísérletek, meteorológiai megfigyelések, talajvíz-megfigyelések és a szikes területek hasznosítására vonatkozó egyéb vizsgálatok szerepeltek. VADAS előterjesztését a minisztériumból azzal küldték vissza, hogy feltétlenül szükséges a megfelelő "csemetehálózat" vizsgálata is. Ugyanakkor nagyon fontosnak tartották, hogy az alföldi kísérleti feladatokat három nagyobb csoportban tárgyalják: homoki, sziki és ártéri területeken végzett kísérletekről gondoskodjanak. Ennek alapján kérték azután az erdőfelügyelőségeket, hogy tegyenek javaslatokat kísérleti területekre.

Anélkül, hogy lehetőségünk lenne itt részletesen megvizsgálni az összes beterjesztett javaslatot, csak néhányat emelünk ki. Így szerepelt például a kísérleti területek között az ásothalmi erdő, az ohati erdő, a nagykőrösi Nagyerdő. Ezek már jórészt erdősült területek voltak, legfeljebb a különböző fafajok fejlődését, illetve a termőhelyi viszonyokkal való összefüggését lehetett megfigyelni. Kimondottan sziki erdőtelepítésre ajánlottak Karcag, Kisújszállás, Tiszáscsege,<sup>33</sup> Kisköre, Jánd<sup>34</sup> határában területeket. Ártérre a Kőrös-Tisza-Maros Ármentesítő Társaság ártereit, Homokra pedig ott volt a kecskeméti kirendeltség területe. A város ugyanis 1920-tól kezdődően 30 évre 600 kh-t (350 ha) kísérleti céllal adott állami kezelésbe.<sup>35</sup>

Az alföldi erdőtelepítések céljainak, módszereinek és közvetlen feladatainak koordinálására, megfelelő javaslatok elkészítésére a 149 424/1921/A-3. FM. sz. rendelettel létrehoz-

ták az Alföldi Erdőtelepítési Szaktanácsot. A tanács első szervezeti szabályzatát csak 1923. december 23-án hagyták jóvá, de munkáját már korábban megkezdte. A szabályzat szerint hivatalból a szaktanács elnöke KAÁN Károly volt, tagjait pedig a Földművelésügyi Minisztérium és az egyes társadalmi szervezetek küldöttei alkották. A taglétszám 15 fő körül alakult. A szaktanács első ülését 1922. február 24-én tartotta.

Az Alföldi Erdőtelepítési Szaktanács munkája különösen az első időben közvetlenül hatott az alföldi erdőtelepítésekre, ezért célszerű legalább egy tanácskozás anyagát áttekinteni. A szaktanács második, 1922. március 22-i ülésén<sup>36</sup> legelőször az első ülés határozatainak végrehajtását tárgyalták meg. Főleg az alföldfásítási propaganda szükségességét, ezen belül is az előadások tartását, a Falu Szövetséggel való kapcsolatfelvételt szorgalmazták. A második ülésen tárgyalták az alföldi fásítási kísérletek kérdését, amelyekre TUZSON János tett indítványt. Ekkor javasolta Püspökladányt szikfásítási kísérleti területnek, ahol (a miniszter) "állandó szikművelési kísérleti állomást állítson fel, melyhez két állandó és elsőrangú szakembert - egy biológust és egy kemikust - rendeljen ki." A TUZSON-féle javaslat alapján azután úgy határoztak, hogy a következő ülést teljes egészében a szikfásítási kísérleteknek fogják szentelni. Megjegyzendő, hogy a szaktanács legelső ülésén már meghatározták az alföldfásítási kísérletek célját és tartalmát. "A kísérletek célja megállapítani, hogy különféle talajmunkálás mellett különböző sűrűségű hálózatban elegendően és elegendően és különféle ültetési módok mellett telepített faállományok bizonyos talaj és klimatikus viszonyok között hogyan fejlődnek és milyen hatással vannak a talajra és a helyi klimati-

kus viszonyokra.<sup>37</sup>

Ugyancsak a kísérletekkel függött össze a talajvíz-megfigyelő szolgálat kiépítése. Javasolták, hogy a vasutat is érdemes lenne a létesítendő kutak ügyében megkeresni. Hogy mennyire részletekbe menően foglalkoztak az egyes kérdésekkel, arra a következő napirendi pont a példa.

KALLIVODA Andor akác esetében 3x3 m-es, a többi lombfánál 2x2 m-es, a fenyőknél 1,5x1,5 m-es ültetési hálózatot javasolt. Ezeket az értékeket KISS Ferenc csak kimondottan jó homoktalajok esetében tartotta elfogadhatónak, ezért úgy határozottak, hogy a 2 m-nél nagyobb ültetési hálózatot csak kivételesen indokolt esetben alkalmazzák.

Az ültetés negyedik napirendi pontjaként az alföldi tanulmányutakkal foglalkoztak. A tapasztalatcserét, az alföldi viszonyok helyszínen való megfigyelését mindennél fontosabbnak tartották. Ugyanennyire jelentős volt a mezőgazdák szövetségével, az Országos Magyar Gazdasági Egyesülettel (OMGE) való együttműködés is. Az OMGE jelen lévő képviselője biztosította a szaktanácsot az egyesület teljes támogatásáról. Tehát ezen a szinten teljes volt az egyetértés a mezőgazdaság és az erdőgazdaság képviselői között.

Az Alföldi Erdőtelepítési Szaktanács tevékenységéről a szaksajtóban is jelentek meg híradások.<sup>38</sup> Fel kell még hívunk a figyelmet arra, hogy a szaktanács munkájába fokozatosan bekapcsolódtak az alföldi erdőigazgatóságok vezetői is. Így a tanácskozáson elhangzottak közvetlenül is szolgálhatták a termelést. A legjobb elméleti és gyakorlati szakemberek ebben a szervezetben találtak egymásra.

Az elvégzendő kísérletekre, így a remélt kísérleti területekre is, 1922-ben miniszteri rendelet jelent meg (931/1922/I/A-3. FM.). A miniszteri rendelet szerint a kísérleteknek ki kell terjedni a fafajokra, az ültetési hálózatra, a telepí-

tések ápolására és védelmére, sőt az ültetések, ápolások költségeire, illetve a munkaerő-szükséglet megállapítására. Az alföldi erdőtelepítések esetében a meteorológiai megfigyeléseket is szükségesnek tartották. Egy miniszteri levélben erre így utaltak: "terjessze ki figyelmét (ti. a kísérleti állomás) a szélnek az Alföldünkön gyakorolt kártékony bioklimatikus hatására is, mert tudományosan megállapítani kívánom, hogy az erdőtelepítés és faültetés ezt a kártékony hatást mily mértékig és mely fővonatokozásokban csökkenti."<sup>39</sup> Erre vonatkozó tapasztalatok ugyanis nem voltak. Egyetlen területen, Rétfalu (ma: Wiesen-Ausztria) térségében végeztek szélméréseket, amely eredmények azonban messzemenő következtetések levonására alkalmatlanok voltak.<sup>40</sup>

A fásítások ösztönzésének korábbi, még az első világháború előtti időszakból ismert módja volt az erdősítési jutalmakra vonatkozó pályázatok kiírása. Az első ilyen pályázatot 1922-ben gróf Károlyi Imre nagymágocsi uradalma nyerte el.<sup>41</sup>

Az uradalommal kapcsolatban érdemes utalni arra is, hogy az alföldfásítási célkitűzések itt nemcsak a fatermesztést, hanem a vadvédelmet, sőt a kastély körüli park létesítését, kiterjesztését is szolgálták. A birtok jól példázta, hogy miként lehet a fásításokat a mezőgazdasági, vadgazdasági és (mai fogalmaink szerinti) jóléti célokra felhasználni.

#### Összefoglalás

A háború után gyorsan szerveződő, az alföldfásítás fő céljait már kijelölő szervezeti, szakmai folyamatok főleg KAÁN Károly helyettes államtitkár személyes befolyására indultak meg. Teljes erővel szorgalmazta az alföldi erdőtelepítéseket - jórészt még a háború előttről ismert módszerekkel, eszközökkel. A még mindig változó szervezeti keretek, a csak önkéntes felaján-



lásokra alapuló fásítások és a frissen meghatározott alföldfásítási kísérleti feladatok egyre jobban sürgették az alföldfásítási törvény megalkotását.

## 2.2. Törvény az Alföld fásításáról

Az Alföld fásítását szorgalmazók kezdeti célját, hogy ti. törvény szülessen a kötelező fásításokról, 1922 végén kezdtek megvalósítani. Az alföldfásítási törvényjavaslatot - több más erdészeti törvénnyel - KAÁN Károly és közvetlen munkatársai állították össze, és ajánlották Nagyatádi SZABÓ István földművelésügyi miniszter pártfogásába. Anélkül, hogy a törvényalkotás hosszadalmas és részletes menetét vizsgálni tudnánk, utalnunk kell néhány fontos mozzanatra.

A törvénytervezetet véleményező mezőgazdasági kamarák, az OMGE és az OEE vezető testületei arra panaszkoztak, hogy (1922 végén) csak néhány napjuk volt a törvénytervezet átnézésére, véleményezésére. Ezen nehézségek ellenére a tervezetet illetően több helyen változtatást kezdeményeztek. Jellemző példája ennek a Felsődunántúli Mezőgazdasági Kamara (Győr) vélekedése. Az alföldfásítási törvénytervezet - írták - "igen sok intézkedése annyira belenyúl a mezőgazdasági és magán érdekekbe, hogy több szakasza ebből a szempontból kifogásolható és mindenestre megváltoztathatandó volna."<sup>42</sup> Ilyen megváltoztatásra példa az OMGE (amely előbb egy ilyen törvény szükségességét is kétségbe vonta) vélekedése: "Véleményünk szerint a törvény szövegében az erdősítés szükségességének alátámasztására nem alkalmas az egészségügyi és klimatikus viszonyokra való hivatkozás, ennek helye az indoklásban lehet, de nem a törvényben, mert ezen az alapon a nagyobb földbirtokos egészségatlanát is a végrehajtó szerv beerdősítésre hozhatja javaslatba, ha éppen túlzott egészségügy pártoló."<sup>43</sup>

A véleményezőik általában arra kerestek biztosítékot, hogy a végrehajtó erdészeti szervek nem kényük-kedvük szerint jelöljék ki fásításra az "összefüggő területeket", hanem a birtokosok és a mezőgazdasági érdekképviselői szervek véleményének a meghallgatásával. A tervezettel kapcsolatban többen a szikes és vadvizes, sőt futóhomokos területek erdősítésének lehetetlenségére utaltak, ezzel rámutattak a törvény végrehajtásának termőhelyi korlátaira. Mivel a tervezet nem meglévő, hanem létesítendő erdőkre vonatkozott, ezek a hátráltató tényezők, birtokjogi és termőhelyi akadályok a végrehajtás során hatványozottan jelentkezhetnek.

A törvénytervezet végül 89. szám alatt<sup>44</sup> 1923. március 7-én került a nemzetgyűlés elé. Az általános vitában<sup>45</sup> újra megfogalmazódtak azok az aggodalmak is, amelyeket már az érdekképviselői szervek is feszegettek. Ki kell még emelnünk, hogy ebben az esetben egy olyan törvénytervezetet tárgyaltak, amely nem az egész ország területére, hanem csak a bevezetőben felsorolt alföldi törvényhatóságokra vonatkozott. Ez a magyar jogalkotási gyakorlat szempontjából is érdekessé tette a tervezetet. A vitában el is hangzott: a törvényjavaslat "nem más ... mint kezdete az Alföld reorganizációjának a törökpusztítás után." Így a képviselők egyetértettek abban, hogy indokolt külön az Alföldre törvényt alkotni. A törvénytervezet végül is jelentéktelen módosításokkal elfogadást nyert.

A törvénnyel kapcsolatban később elhangzottak olyan vélemények is, hogy azt célszerű lett volna a Nagyatádi SZABÓ István-féle földbirtokreform-törvénnyel (1920. évi XXXVI.tc.) együtt kihozni. Abban az esetben ugyanis azok a birtokosok, akiknek leadandó földjük volt, erdőtelepítéssel megválthatták volna. Így - áldozatok árán ugyan -, de birtokukat megment-

hették volna, egyben pedig a fásítás ügye is előbbre jutott volna.<sup>46</sup> Egy-egy ilyen vélekedés azonban elszigetelt maradt.

Ugyanakkor az erdészeti szakemberek egy része is bírálta a "puccsszerűen" meghozott törvényt. Főleg azt kifogásolták, hogy a rendelkezés csak az alföldi erdők ügyéről szól, amikor például a somogyi homokvidék befásítása ugyanolyan fontos lenne, mint a kiskunságié. Azt is megemlítették - később ennek jogosságát a gyakorlat igazolta -, hogy az erdészek az utak, tanyák, mezsgyék fásításával is foglalkozni kényszerülnek, amikor azt nyugodtan rábízhatnák az érdekelt mezőgazdasági területek birtokosaira.<sup>47</sup>

Mindezen vélekedések ellenére "az alföldi erdők telepítéséről és a fásításokról" szóló 1923. évi XIX.tc. megszületett. Megvolt most már a törvényes alap, amelynek segítségével az Alföldön erdőtelepítést, faültetést lehetett szorgalmazni.

### 2.3. A törvény végrehajtási utasítására várva (1923-1925)

Az alföldfásítási törvény nemzetgyűlési elfogadása természetesen nem változtatta meg egyik napról a másikra az alföldi erdőtelepítések ügyét. A végrehajtási utasítás nélküli törvény időszakában továbbra is ugyanazok alapján folytak az erdőtelepítések, mint az azt megelőző időszakban. Példaképpen lássunk egy kopárfásítási tervet, amelyet 1924 decemberében egy nyírségi, balkányi földbirtokosnak készítettek.<sup>48</sup>

Az 1879. évi XXXI.tc. 165.§-a alapján a birtokon 30,85 kh (17,75 ha) erdő telepítését rendelték el. A kijelölés céljaként megállapították, hogy a birtok "gazdasági állapotának megjavítása" mellett a "futóhomok tovább terjedése megakadályozása céljából szükséges a kijelölés." Ennek alapján hét évre elosztva akáccal írták elő a fásítást. A kijelölési

tervben arra is utaltak, hogy a birtokos az erdőtelepítést saját költségén köteles elvégezni. Még ingyenes csemetékre sem tarthat igényt, mivel mintegy 2000 kh (1151 ha) tulajdonosa. Látható, hogy az alföldfásítási törvény életbe léptetése előtt is volt az erdészeti hatóságok kezében megfelelő eszköz a fásítások elrendelésére.

Az elfogadott alföldfásítási törvény a gazdálkodókon kívül feladatot rótt az államra is. Mindenekelőtt biztosítani kellett a fásításokhoz szükséges csemetét. A csemetetermelés felfutását jól jellemzi az, hogy míg 1922 őszén 1923 tavaszán kb. 3,5 millió csemetét termeltek az állami és magán-csemetekertekben, addig két évvel később csaknem 15 milliót.<sup>49</sup>

A fásítási feladatok megoldása érdekében kísérleteket is be kellett állítani. A megfelelő szaktudásra, hozzájárásra legsürgetőbben a szikes talajok esetében volt szükség. Erre több terület is kínálkozott. Közülük Püspök-ladány bizonyult a legalkalmasabbnak.

A Püspök-ladányban 1924 őszén induló munkák történeti adatai feldolgozottak,<sup>50</sup> itt nem kívánunk részletesen kitérni rá. Csak arra utalunk, hogy egy ilyen telep létrehozása nemzetközi összehasonlításban is jelentős volt. Továbbá azt is érdemes tudni, hogy az ottani szikesfásítási kísérletek előtt MAGYAR Pál összefoglalta azokat a legfontosabb feladatokat, amelyeket egy ilyen telepnek, kísérletsorozatnak el kell végeznie. Kiindulásnak azt a kérdést tette fel, hogy a szikeseket mivel és hogyan kell fásítani. Már a kísérletek előtt megállapította, hogy mind a talaj tulajdonságain változtatni kell, mind olyan fajokat felkutatni, amelyek bírják a szikes talajok tulajdonságait. Arra viszont nagyon határozottan rámutatott, hogy önállóan egyik út sem vezethet eredményre.<sup>51</sup> Mivel gyors eredményeket vártak, hiszen az országban csak

akkor lehetett a szikések fásítását előírni, amikor már az állam megfelelő módszereket tudott a gazdáknak ajánlani, a gyökérfeltárások és a kisparcellás kísérletek különösen nagy hangsúlyt kaptak.

A püspökladányi telep első szervezeti szabályzatában<sup>52</sup> le-  
szögezték. "a ... szikvidéki erd(észeti) kis(érleti) áll(omás)  
célja az ország tiszántúli részében elterülő szikések termő-  
vé tétéle s főképen azok gazdasági fásítása körében felmerülő  
kérdések gyakorlati és tudományos kutatások és kísérletek út-  
ján való megoldása." Ugyanakkor utaltak rá, hogy a többi szik-  
kísérleti telep ellátását is ez az állomás végzi, felügyeli.  
A többi kísérleti telep azonban az 1920-as évek végére - a  
kecskeméti homokkísérletek kivételével - fokozatosan üzemi  
területté vált, az erdészeti kísérletek - a költségek kí-  
mélése miatt - ott megszűntek. A kísérletezések egy kézbe  
fogását segítette elő a továbbiakban a püspökladányi telep  
csatlakozása a Központi Erdészeti Kísérleti Állomáshoz (1926).<sup>53</sup>

Az alföldfásítási törvény alapján hamarosan meginduló nagy  
fásítási munkák természetesen hatással voltak más elképzelé-  
sekre is. Jellemző példája ennek a jellegzetesen szikes pusz-  
ta, a Hortobágy, fásításával kapcsolatos megfontolások. BIRÓ  
János a pusztá rendezését úgy képzelte el, hogy a majdani  
gazdaságok határait, a legeltetés beosztását erdőkkel, erdő-  
sávokkal biztosítják. Az erdőtől pedig a Hortobágy egészen  
javul az éghajlat, az kedvezőbb lesz a belterjesedő állatte-  
nyésztés számára.<sup>54</sup>

Ehhez a gondolathoz csatlakozott a Hortobágy jeles tudósa,  
ECSEDI István is, aki a legelő és a klíma "szelidítését" szor-  
galmazta.<sup>55</sup> A korábbi tapasztalatok azonban azt mutatták - és  
ezt a kortársak lépten-nyomon hangsúlyozták -, hogy a Horto-  
bágyon a fákat nem tűrik majd "a pusztá síkját őserzésükben

határtalanul imádó debreceniek."<sup>56</sup> Mindezek ellenére azt gondolták, hogy az alföldfásítási törvény alapvetően megváltoztatja majd a magyar tájak olyan jellegzetes tagját is, mint a Hortobágy.

Összefoglalás. A törvény felcsigázta az érdeklődést, attól minden korábbinál nagyobb alföldi átalakulást vártak. Közben azonban folytak a kopárfásítási rendelet alapján a kijelölések, fásítások. Mégis, az alföldfásítási törvény gyökeresen megváltoztatta a szakmai célkitűzéseket is. Ezzel függ össze, hogy az 1923-1925 közötti időszak legnagyobb erdészeti eseménye a püspökladányi szikkkísérleti telep létrehozása volt. A nemzetközi összehasonlításban is újszerű kutatások mindmáig fontos szerepet játszanak az alföldi erdőtelepítésekben, fásításokban.

#### 2.4. A törvény végrehajtásának kezdete

Az alföldfásítási törvény végrehajtási utasítása a 7444/1925. FM. sz. rendeletben jelent meg. A végrehajtási utasítás kidolgozásában főleg HÉJJAS Kálmán szerzett érdemeket.<sup>57</sup> A végrehajtási utasítás azon túl, hogy pontosan meghatározta a törvény egyes részleteinek mikénti elvégzését, határidőket is tartalmazott. Az Alföldön beerdősítendő területek összeírásával az erdőhivataloknak 1928. október 31-ig kellett volna elkészülniük (1.§.2.bek.), a kijelölési javaslatokkal pedig 1929 végéig (10.§.1.bek.). Ennek az óriási feladatnak azonban az alföldi erdőhivatalok megerősített létszámmal sem tudtak megfelelni. Pedig 1927-től már 10 erdőmérnök ideiglenes beosztással dolgozott ezen, illetve az 1928. évi fásítási terv elfogadása után 62 erdőmérnök és erdőőr végeztek az összeírási és kijelölési munkákat.<sup>58</sup> (Az 1928-ban elkészült

15 éves fásítási terv szerint 213 588 kh-on - 122 919,9 ha - kellett erdőt ültetni.<sup>59)</sup> 1929-ben úgy látták, hogy fokozni kell az összeírási és kijelölési munkák ütemét annyira, hogy 1930. július 1-jéig a tervek az ország egész területére elkészüljenek. 1929 elején országosan a következő volt a készütség:<sup>60)</sup>

Összeírások készütségi foka

Összes terület	Elkészült	Hátralék
7 790 739 kh (4 483 570 ha)	4 261 538 kh (2 452 515 ha) 54,7 %	3 529 201 kh (2 031 055 ha) 45,3 %

Vázlatrajzok készütségi foka

Összes terület	Elkészült	Hátralék
7 790 739 kh (4 483 570 ha)	4 291 267 kh (2 469 624 ha) 55,1 %	3 499 472 kh (2 013 946 ha) 44,9 %

Kijelölési tervek készütségi foka

Elkészült	Elkészítendő	Letárgyalt	Jóváhagyot
2 262 429 kh (1 302 028 ha) 29,0 %	5 552 831 kh (3 195 654 ha) 71,0 %	745 199 kh (428 862 ha) 9,57 %	79 912 kh (45 989 ha) 1,03 %



A táblázatból látható, hogy a munkák egyharmadát sem végezték el, ha minden megkezdett tervet figyelembe veszünk, akkor sem.

Az adminisztratív munkák mellett természetesen nagyon fontos volt a tényleges erdőtelepítési műveletek elvégzése is. Az erdőtelepítésre és azok előkészítésére a földművelésügyi miniszter már az 1928/29-es pénzügyi évre 1 millió pengőt kért. Ugyanakkor megfelelő biztosítékokat arra, hogy legálább ilyen összeg a továbbiakban is rendelkezésre fog állni.<sup>61</sup> A fásítás támogatásában legnagyobb tételt az ingyen csemeték előállítására jelentette. 1927-ben például - a miniszteri beszámoló szerint - 45 millió csemetét termeltek meg, amelynek jó részét ingyen juttatták a fásítani akaróknak. A kiadások második tételét az adminisztráció (összeírások, ki-jelölések) és a propaganda jelentette, a harmadikat a pénzsegélyek, a negyediket pedig a kölcsönök.

A pénzsegélyek alapját továbbra is a hagyományosnak mondható erdősítési jutalmak jelentették, míg a kölcsönök ügyében jelentős újítások voltak. Maga a kölcsön is új pénzügyi forrást jelentett, hiszen eddig erdőtelepítésre kölcsönt nem adtak. A kölcsön mértékére lássunk egy 1929. évi példát.

Egy ócsai birtokos 43,9 kh (25,3 ha) területet önként erdőtelepítésre ajánlott fel. Erre a területre - melyet az erdészeti szervek pontosan meghatároztak, a természetben kijelöltek - kért 2100 pengő kölcsönt.<sup>62</sup> (Ez 47,84 P/kh - 83,13 P/ha - kölcsönt jelentett.) A kért összeget kiutalták neki azzal, hogy a 20 évre szóló kamatmentes összeggel természetesen megterhelték a birtokát. Így kezdhetett hozzá - megfelelő erdészeti szaktanácsadás mellett - az erdőtelepítéshez. Megjegyzendő, hogy az 1920-as évek második felében a minisztériumban 50 P/kh (86,88 P/ha) költséggel számoltak, mégpedig a következő részletezésben:<sup>63</sup>

1 kh-ra a csemeteszállítás	1, - P
szántás	15, - P
csemeteültetés	<u>34, - P</u>
összesen	50, - P

(A csemetét ingyen kapták az államtól.) A fásítások esetében a helyi munkaerőre, illetve a saját pénzmegtakarításra is számítottak, hiszen a munkák saját erőből is elvégezhetők voltak, ugyanakkor kölcsönt nem mindenki kapott.

Az 1928. július 1-jétől meghirdetett kamatmentes kölcsönből ez év végéig 39 500 P-t vettek igénybe.<sup>64</sup> A következő évben azonban már a földművelésügyi miniszter arról volt kénytelen beszámolni, hogy nem tudja a fásításokat hitellel támogatni, mert nem áll rendelkezésére elegendő pénz.<sup>65</sup> A teljesített erdősítések mértékére utal, hogy 1928-ban 24 259 millió facsemetét és 30,3 ezer darab suhángot adtak ki,<sup>66</sup> 1929-ben pedig 13,38 millió csemetét és 92,6 ezer db suhángot.

Az összeírások, kijelölések 1930 nyarára tervezett elvégzése nem valósult meg. Ehhez kevés volt a rendelkezésre álló erő, ráadásul időközben a világgazdasági válság a személyzet létszámában is éreztette hatását.

Érdemes áttekintenünk, hogy a végrehajtási utasítás alapján végzett összeírási és kijelölési munkák mit is jelentettek a gyakorlatban.

A végrehajtási utasítás nyomán az összeírásokra és kijelölésekre nyolcféle lapot írtak elő, amelyeket "A"-tól "G"-ig jelöltek. A lapokon, illetve a térképen összeálló terveket, nemcsak a birtokosokkal, hanem a járási (városi) előljárósággal, a megyei közigazgatási bizottság gazdasági albizottságával is véleményeztetni kellett, úgy kerülhettek csak miniszteri jóváhagyásra.

Például a biharkeresztesi járás 10 községének kijelölési tervét 1931-ben terjesztették fel jóváhagyásra.<sup>68</sup> Különösen érdekesek számunkra a tulajdonosok észrevételei. Bedő községben az egyik birtokos a fásítás helyét kívánta módosítani, mert a terület "elsősztályú szántóföld". Máshol: "Komádi község képviselői az 1. tétel alatti kijelölési tervet általánosságban elfogadják s kérik, hogy az erdősí-tendő 60,0 kat. hold helyett csak 30,0 kat.hold területet erdősítsenek be". Az észrevételt az erdőigazgatóság olyan javaslattal terjesztette fel, hogy a terület szikes, így a birtokost egyelőre ne kötelezzék annak befásítására. (Látjuk, milyen jelentősége volt, hogy megfelelő szikfásítási módszert tudjanak Püspökladányban kimunkálni.)

Egy másik komádi birtokos úgy nyilatkozott, hogy ő a birtokának körülfásítása helyett inkább egy tagban ültetne erdőt. "A kérést az erdőigazgatóság nem tartja teljesíthetőnek, mert ebben az esetben nagy terület továbbra is fátlan maradna." A jóváhagyás során a Földművelésügyi Minisztériumban mégiscsak engedélyezték az egy tagban való fásítást. Mivel azonban a 25 722/1929. FM. sz. rendelet alapján 1 kh-nak 1400 fm fa-sor felelt meg, a birtokost 2,7 kat.hold (1,55 ha) erdő tele-pítésére kötelezték, ugyanakkor a tanyák körülfásítását nem engedték el.

A járási kijelölések összegzését is érdemes idézni: "10 község - 78 656,4 k.holdat kitevő határából - a törvényes rendelkezéseknek megfelelő módon -, a már meglévő 56,9 k.hold erdő és 113,1 k.hold gazdasági fásításával összesen 1841,0 k.hold terület jelöltetett ki erdősíítésre és gazdasági fási-tásra, ebből a területből a most kijelölt kötelező erdősí-tés 780,1 k.holdat, a gazdasági fásítás pedig 890,0 k.holdat tesz ki. Végeredményben a 10 község határában összesen kije-

lőlt 1841,0 k.hold a községek összes területének, vagyis 78 656,4 k.holdnak 2,33 %-át teszi ki." Látjuk, ha a "tervszerű elosztást" nem is, a birtok összkiterjedéséhez megadott 2 % körüli értéket igyekeztek tartani.

A kijelölések értelmezésében azonban több helyen gondok merültek fel. A Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület 1929-ben arra panaszkodott, hogy a kijelölések során az erdőmérnökök a birtokokat "rajz vázlataikban egyszerűen 50 holdas parcellákra osztják fel, sőt már meglévő kisebb parcellák esetén, még a 48 hold nagyságú területeket is, mint fasorokkal szegélyezendő területeket ábrázolják."<sup>69</sup> Ezzel ugyan a "tervszerű elosztás" nem szenved csorbát, de a telepítendő fasorok a gőzekék működését és az egyéb gazdasági tevékenységet nagyban akadályozzák.

A vitával kapcsolatban érdemes utalni rá, hogy erdőigazgatóságokként, sőt kijelölő erdőmérnökökként a törvény értelmezése eltérő lehetett. Például a "gazdasági fásítás" meghatározás sem volt egyértelmű a törvényben, sőt a végrehajtási utasításban sem. Az "erdő" és a "fasor" mellett szereplő "gazdasági fásítás" tehát sok ellentmondásra adott okot.<sup>70</sup> Általában a birtokosok is igyekeztek a saját érdekeiknek legmegfelelőbb módokat ajánlani, amelyeket - mint láttuk - a tervek tárgyalása során figyelembe is tudtak venni.

Összefoglalás Az alföldfásítási törvényben meghatározott célok eléréséhez túlságosan nagy adminisztrációs feladatot vállaltak. Mai eszközökkel, felszerelésekkel is óriási munkát jelentene a 4,5 millió hektárnyi terület leírása, ott a fásítások kijelölése. Így aztán érthető, hogy a rendelkezésre álló (egyáltalán nem korlátlan) anyagi és szellemi erő kevés volt a végrehajtási utasításban kijelölt határidők betartásához. Ráadásul idő-

közben Magyarországot is elérte a világgazdasági válság, amely kérdésessé tette a nagyarányú alföldfásítási munkák folytatását.

## 2.5. A világgazdasági válság hatása

Alföldfásítási célokra az 1928/29. évi költségvetésben 1230 ezer pengőt, az 1929/30. évben 750 ezer pengőt, az 1930/31. évben pedig csak 600 ezer pengőt fordítottak.<sup>71</sup> Ez az összeg csak a meglévő csemetekertek fenntartására, a kísérletek<sup>72</sup> - szűkített - folytatására volt elegendő.

A rendkívül lecsökkentett költségvetési lehetőségek egyik hatása volt, hogy a kiszorgáltatott erdei facsemeték messze nem fedezték az igényeket. A hiány például 1931-ben 20 millió csemete és 200 ezer suháng volt.<sup>73</sup> (Ebben az évben egyébként 19,769 millió facsemetét és 418 700 db suhángot adtak ki, amelyből 4250,3 ha új erdőt, szélfogó pásztát és fasort létesítettek.<sup>74</sup>)

A világgazdasági válság hatása volt az állami tisztviselői létszám apasztása is (600/1930. ME. sz. rendelet). Ez érintette az alföldfásításban foglalkoztatott erdőmérnököket is. A szegedi erdőigazgatóságot pedig 1932-ben megszüntették. (Az erdőigazgatóság megszüntetéséig 266 000 kh-on - 153 083 ha - jelölte már ki a befásítandó területeket, míg a munka 2 663 217 kh-on - 1 532 681 ha - nem készült el.<sup>75</sup>)

ROTH Gyula már 1930. február 3-án felterjesztéssel fordult előbb a helyi egyesülethez, majd a miniszterhez az alföldfásítási program folytatása érdekében.<sup>76</sup> Különösen az erdőtisztii létszám apasztása ellen emelt szót. "Ez a körülmény (ti. a létszámapasztás) - írta ROTH - ... az alföldi erdősítéseknel alkalmazott napibéres okleveles erdőmérnököket ... érinti, de igen hátrányos országos érdekből is, mert ...

éppen /a/ legfiatalabb korosztály fog hiányozni, akiből a jövő erdőtisztjeit kellene kialakítanunk."

A megmozdult szakmai közvélemény<sup>77</sup> végül is elérte, hogy az erdőmérnökök jelentős része folytathatta a munkát. Ugyanakkor a mezőgazdasági kamarák, sőt az alföldi törvényhatóságok illetékes bizottságai is kiálltak az alföldfásítási munkák folytatása mellett. Jellemző példa erre a Jász-Nagykun-Szolnok vármegye "közönségétől" érkezett felterjesztés: "Úgy városaink, községeink, mint a gazdaközösség is ezen közérdekű országépítő munka iránt a legnagyobb megértést tanúsította és az alföldi gazdalélek fogékonyvá válva az oly hosszú ideig elhanyagolt fásítás, erdősítés iránt, a mai súlyos gazdasági helyzet mellett is megtalálta a módját annak, hogy a fásítás révén alföldünket szebbé tegye, és hogy annakidején gazdasági előnyt biztosítson."<sup>78</sup>

Azon túl, hogy a rendelkezésre álló csemeték mennyisége, az alföldfásításban foglalkoztatott szakemberek létszáma csökkent, a bajok a másik oldalról is jelentkeztek; a fásítási széndékozók is helyenként nagyon nehéz helyzetben voltak. Érdemes itt Gyoma község példáját idézni.<sup>79</sup> 1930 őszén a község "zsombékos" legelőjét /53 kh - 30,5 ha/ kívánták befásítani. A hivatalosan igényelhető 50 P/kh /86,88 P/ha/ fásítási kölcsönön kívül szerettek volna a "zsombékok szétverésére" is pénzt kapni. /A területgyengetés után gőzkeszántással kívánták a talajt előkészíteni./ Ezt a "szétverést" amolyan inségmunkának szánták, hiszen "Gyoma községben a gazdasági munkanélküli munkások száma a 600-at meghaladja, ehhez még a 200-at is meghaladó munkanélküli ipari munkás is figyelembe veendő." Ezen az alapon kértek kh-anként 150-160 pengőt a zsombékok elegyengetésére. Az államháztartás azonban nem állt úgy, hogy a gyomaiak kérését teljesíteni tudta

volna. A község vezetése 1931 márciusában el is állt a kérestől.

Egy másik beadvány, Hódmezővásárhely polgármesterének kérvénye szintén a munkanélküliséggel függött össze: "Mint-hogy a munkanélküliek száma napról napra ijesztő mérvben nő, ... a naponként hivatalomban száz számra jelentkező munkanélkülieket foglalkozáshoz juttatni egyáltalán nem lehet."<sup>80</sup> Indokai alapján 10 ezer pengő segélyt kért, amely-lyel a fásításokkal összefüggő munkákat kívánta elvégeztetni. Természetesen a minisztériumban ezt a kérést sem tudták teljesíteni.

A pénzügyi nehézségekből való kilábalásra születtek olyan ötletek is, hogy a birtokosok csemetekertek létesítésével támogassák az Alföld fásítását.<sup>81</sup> Mások arra hívták fel a figyelmet, hogy például a Nyírségben (akác esetén) nem 50 pengő, hanem csak 40,70 P szükséges egy kh erdőtelepítés-hez. Ezzel is a birtokosok bátorságát próbálták növelni, hiszen a kölcsönből (amely ugyan korlátozottan állt rendelkezésre) esetleg megtakarítást is érhetnek el. Összességében azonban az államháztartásból több pénzt, a fásítások nagyobb anyagi és szellemi támogatását sürgették. Ehhez azonban ki-kellett lábalni az egész országot sújtó gazdasági válságból.

Összefoglalás Alig indultak el a tényleges kijelölési, összeírási munkák, a világgazdasági válság miatt kialakult helyzetben sem az adminisztrációs elő-készítése, sem a tényleges erdőtelepítése, faültetésre nem volt elegendő pénz. A fásítások további folytatását viszont mind az erdészeti, mind a mezőgazdasági szakemberek sürget-ték. A törvényhatóságok közül pedig többen felveték, hogy az alföldfásítás céljai között szerepelt a munkanélküliség mérséklése is, de éppen akkor nincs ennek a lehetőségnek a

kihasználására mód, amikor a legnagyobb szükség lenne rá.

## 2.6. Szakmai viták az alföldfásítás körül

A világgazdasági válság okozta megtorpanás lehetőséget adott a szakembereknek, hogy az addigi tapasztalatokat, eredményeket áttekintsék. Ez annál is inkább fontos volt, mert a továbblépés lehetséges irányait kellett keresni mind az alföldfásítás tudományos megalapozásában, mind a gyakorlatban.

Az alföldfásítási kísérleteket illetően láttuk, hogy a legtürelmetlenebbül a sziktalajokon végzett fásítási eredményeket várták. Nos MAGYAR Pál 1928-ban már publikálta az erdészeti szikosztályozási rendszerét.<sup>82</sup> Művében a 'SIGMOND-féle' összes só- és szódataralom négy osztályba sorolt szikességi fokozatát a természetes növényi asszociációkkal jellemezte. Így az ún. fitocönológiai szikosztályozása révén lehetőséget adott a természetes növénytakaró alapján történő talajvizsgálatra, - osztályozásra. A továbbiakban a négy osztályba sorolt sziktalajokra kellett megállapítani az ültethető fajokot és az alkalmazandó technológiát. A fák sziktűrőképességére Püspökladányban - éppen MAGYAR Pál révén - már ekkor megszülettek az első eredmények. Az világosan kirajzolódott, hogy a leggyengébb szikésekre (itt a III-IV. osztályúakra kell gondolni) nem lehet eredményesen fát ültetni. Így az a kezdeti vélekedés, hogy az Alföld összes terméketlen szikesét fásítás révén hasznosítani lehet, megdőlt. A kutatás további irányát a talajelőkészítés, az ültetés stb. módjai, a fajok elegyítése, nevelése jelentette.

1931-ben az Országos Erdészeti Egyesületben nagy vitasorozatot tartottak az alföldi erdőtelepítések kérdéséről. KISS Ferenc tartotta a bevezető előadást "Az Alföldfásítás gyakorlati kérdése" címmel.<sup>83</sup> A vitában sok szempont felmerült. A kutatási eredményekkel kapcsolatban érdemes például egy gon-



dolatot idézni: "itt a Tisza vidékén folyó munkálatok legfontosabb részét képező szikfásítást a gyökérkérdés hangzatos és egyszerű jelszavával elintézni nemigen lehet."<sup>84</sup> A szikésekkel kapcsolatban egyébként TIKOS Béla mondta ki, hogy a szikhasznosítást minden bizonnyal nem az erdészek fogják megoldani, hanem a mezőgazdák, illetve a "haltenyésztők".<sup>85</sup> Ez már azt jelentette, hogy a szikések hasznosítását nem szabad várni egyedül az erdészeti módszerektől - mint ahogyan azt korábban sokan képelték.

A szikfásítási kérdéseken túl természetesen az ültethető fafajokkal, alkalmazható hálózatokkal kapcsolatos kérdések is felmerültek. Tekintsük most át és értékeljük az akkori vitákat.

Az alföldi kocsányos tölgy ligetek estek legelőször áldozatul a mezőgazdasági termelés térhódításának. Az egykori lösztölgyesek után a folyókat kísérő keményfás galériaerdőket is kitermelték. A századfordulón csaknem véget érő folyamatot követően alig maradt már tölgyerdő az Alföldön. A megváltozó természeti viszonyok, a lecsapolások következtében módosuló vízjárások egyre kevésbé kedveztek a tölgynek. (Így volt ez például a Nyírségben is, ahol a változásokról több tanulmány is született.<sup>86</sup>) Ráadásul a gazdasági érdekek (a túl magas vágásérettség) is a tölgy ültetése ellen szóltak.

Az alföldfásítás fő fafaja a XIX. század kezdetétől az akác volt. Különösen a századfordulón szaporodott meg az akác által elfoglalt terület. Ez összefüggött a már említett lecsapolásokkal is, amikor a tölgy helyett az akác tűnt az egyedüli fafajnak, amellyel sikeresen lehet fásítani, erdőt telepíteni. Az "akácmaniát" azonban már az első világháborút közvetlenül követő években maga KAÁN Károly is ostromozta.<sup>87</sup> Az akác jogosultságát mindezek ellenére nem kérdőjelezték

meg, hiszen a termőhellyel szemben támasztott igénye, illetve a fájának növekedése és sokoldalú hasznosíthatósága az alföldfásítás legalkalmasabb fafajává tette.<sup>88</sup>

A fafajokkal kapcsolatos vitában voltak akik (például KAL-LIVODA Andor) azt a nézetet képviselték, hogy a kipusztuló, kivágott tölgyeseket mindenhol lehetőleg "kanadai nyár" - akác eleggyel kell felváltani. A partosabb részekre akácot, a völgyekbe nyárt ültetett volna.<sup>89</sup> Arra azonban mások is rámutattak, hogy a "kanadai nyár" csak megfelelő termőhelyekre ültethető.<sup>90</sup> Néhány helyen - például az egyik Szabolcs megyei birtokosnál - az óriásnyár-ültetvények hoztak kimagasló eredményeket, de ezek a lehetőségek széles körben még nem váltak ismertté.<sup>91</sup>

Többen már ekkor az erdei- és feketefenyővel való fásítást sürgették. A szakemberek egy része úgy látta, hogy a homokvidékeken a buckák tetejére mindenképpen erdei- (és fekete-) fenyőt kell ültetni, mert ott az akác csak sínylődne.<sup>92</sup>

Ráadásul olyan elképzelések is voltak, amelyek szerint a fenyők alatt fokozatosan javul a homoktalaj és távlatokban oda nagyobb igényű lombfákat is lehet telepíteni.<sup>93</sup> A magas kőris és az amerikai dió ültetése is komoly termőhelyi feltárást és kiterjedt kísérletezést kívánt volna. Itt elég csak arra utalnunk, hogy a gyökérfeltárások mindkét fafajnál jelentős talajtani és talajművelési igényről tanúskodtak.<sup>94</sup>

Összességében azonban a rendelkezésre álló csemete, az állam által termelt csemeték minősége és mennyisége alapvetően meghatározta a fásítások, erdőtelepítések fafajait. Az alföldi csemetekertekben pedig igyekeztek a legnagyobb tömeget adó, viszonylag egyszerűen megtermelhető csemetét, az

akácot ültetni. Ezt követte az amerikai kőris,<sup>95</sup> amelyből még elegyetlen erdőket is ültettek. (Lásd például Békés megyében Kárászmegyer környékét.<sup>96</sup>) Csak utánuk jött a koscsányos tölgy és minden más fafaj.

A választható fafajok kérdéséhez kapcsolódott a létrehozott erdő, facsoport, fasor legfontosabb gazdasági célja is. Felvetődött ugyanis, hogy a létesítendő fásítások elsődleges célja ne a tűzifatermelés legyen, hanem a mezőgazdasági szerfa, hiszen "több-kevesebb tűzifa úgyis adódik."<sup>97</sup> Az ültetendő erdő egyéb jövedelmére, így például a méhészeti hasznosításra is történtek utalások.<sup>98</sup>

Az ültetési hálózat kérdésében a két világháború közötti időszakban számtalan publikáció született.<sup>99</sup> Kezdetben általában a nagyobb sűrűséget tartották megfelelőnek (az állomány korai záródása miatt), majd fokozatosan tértek át az "öles" illetve a 2x2 m-es hálózatra. Természetesen fafajonként mindez változó volt, de a törekvések egyértelműen a tágabb hálózat irányába mutattak. (A fafajok szerint KISS Ferenc a következő sor- és tőtávolságokat ajánlotta: akác - 2x2, ill. 2x1,5 m; fenyők - 2x1,5, ill. 1,5 m; tölgy - 1,5x1,5 m.<sup>100</sup>)

A talajelőkészítéssel kapcsolatban általában elfogadták a BÉKY Albert által leírtakat. Nevezetesen, a faültetésekre a talajt úgy kell előkészíteni, mintha oda kapásnövények kerülnének.<sup>101</sup> Külön is kiemelték a szikések megfelelő szántását, fásítását előtti művelését. Mindez a kor technikai színvonalán nem kis feladatot jelentett.

Ha a mai ismereteink fényében vizsgáljuk a fafajokat, az ültetési hálózatot és a talajelőkészítést, néhány tanulságot levonhatunk. Az első ilyen tanulság, hogy már ebben a korban látták, hogy az alföldi erdők tulajdonképpen pionírerdők.

Helyüket majd fokozatosan értékesebb faállományok foglalják el. Addig azonban meg kell alkudni az adott termőhelyi viszonyokat éppen elviselő fafajokkal. A másik ilyen tanulság az volt, hogy az akác mellett már ekkor a fenyőket és a nemes nyárt igyekeztek ültetni. A tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy mindkét esetben nagyon alapos termőhelyfeltáráásra van szükség. Csak kellő szakértelemmel lehet eldönteni, hogy hová ültessék őket. Erre nem minden fásító ügyelt eléggé. Az ültetési hálózattal kapcsolatos vita eredményeit (amely szerint tágabb hálózatba is nyugodtan lehet ültetni) az 1945 után elkezdődő nagy országfásítási program idején nem mindig vették figyelembe. Pedig a tágabb hálózat jelentős csemetemegtakarítást (és a nevelővágások egy részének elhagyását) jelenthet. A talajelőkészítés jelentősége pedig még inkább növekedett, bár a rendelkezésre álló eszközök (költségkeretek) ennek a munkának továbbra is határt szabnak.

Összefoglalás Az alföldfásítással kapcsolatban mindazok a kérdések felmerültek, amelyek ma is a szakma izgalmas problémái. A kérdésekre adott válaszok mai szemmel is nagyrészt helyes útbaigazítást nyújtottak. Mégis, az erdészeti szakemberek tisztában voltak azzal, hogy a szakmai szempontok érvényesülésének komoly gazdasági és egyéb korlátai vannak. Ugyanakkor jónéhány kérdésre (különösen a szikesekkel kapcsolatban) továbbra sem tudtak választ adni. Ezért is érdemes a továbbiakban áttekintenünk a nem szűkebben vett szakmai körökből érkező javaslatokat.

## 2.7. Magánszemélyek és törvényhatóságok ajánlásai, alföldfásítási ötletei

A szakmai viták mellett, azokat gyakran érintve nem elhanyagolható szerepük volt a magánkezdeményezéseknek, egyéni öt-

leteknek sem. Egy ilyen országos akció, amilyen az alföldfásítás volt, nem nélkülözte a sajátos megoldásokat sem. Magánszemélyek "csodamódszerekkel" ostromolták a minisztériumot, sőt gyakran a kormányzót is. Ezek közül az ötletek közül néhány jellemző javaslatot emelnék ki, említéniük meg.

1922-ben például egy nyugalmazott MÁV-tisztviselő a szik-javítást szénsalakkal, mészsizzappal és fekáliával vélte megoldani. A minisztérium a beadványt több szakemberrel megvizsgáltatta. "Szabó János előterjesztése - írta KISS Ferenc véleményében - főleg a szénsalak felhasználásával való műtrágya telep berendezésének előmozdítása céljából lett inkább beadva ..." <sup>102</sup> Két év múlva azzal kapcsolatban született egy beadvány, hogy a fásítások kijelölésénél a létesítendő Duna-Tisza-csatorna vonalvezetését vegyék figyelembe. Ugyanezen betérjesztő szorgalmazta azt is, hogy a megfelelő fafajok telepítésével segítsék elő a fasorokban, erdőpáztákban a hasznos madarak megtelepedését is. <sup>103</sup>

Az eltérő értékű, a használhatóság szempontjából különböző javaslatok között sajátos helyet foglaltak el azok, amelyeket jórészt üzleti célok vezéreltek. A világgazdasági válság idején, 1932-ben egy kiskunmajsai faiskola-tulajdonos az alföldfásítás segítésére a suhángot ajánlotta mint legcélszerűbb ültetési anyagot. "(Azok) átvételét kérem - írta a miniszternek -, hogy ne legyenek kénytelen azokat elkótyavetyélni, esetleg tüzre dobni." <sup>104</sup> Mások mintaszerű faiskolával, parkkal igyekeztek maguknak pártfogót találni, erdősíteségi anyagukat úgy értékesíteni. Ilyen volt például a tiszaiigari arborétum és környéke. <sup>105</sup> A zsemetekertek, faiskolák között különleges helyet foglalt el a neves botanikus, TUZSON János kertje. Őt bizta ugyanis meg 1929-ben a földművelésügyi miniszter, hogy külföldi fafajokkal honosítási kísérleteket végezzen. <sup>106</sup>

TUZSON eredményeiről 1943-ban számolt be a szaksajtó hasábjain, időközben azonban ő is értékesítési gondokkal küszködött.<sup>107</sup>

1935-ban egyenesen a miniszterelnökhöz címeztek egy memorandumot, amelynek a szerzője "ha irányító szerepet kaphatna akár egy vármegyénél", az alföldfásítást megszabhatná a bürokrációtól.<sup>108</sup> Sokkal komolyabb volt az a terv, amely megfelelő pénzalap létesítését tűzte ki célul. Az ötletadó úgy gondolta, hogy minden rendkívüli fanasználati engedélyt kérő erdőbirtokost kötelezni kellene egy "magántársaságba" való belépésre. A belépő tőke a letermelni kívánt erdőterülettől függne, de a társaság tagja a továbbiakban élvezné a fásításokból származó jövedelmet. (A társaság tagjai természetesen mások is lehetnének, de a rendkívüli fanasználatot kérőknek kötelező lenne belépni.) Ugyanezen magántársaság megkapná az állami kölcsönt, sőt az ingyencsemetét is, köteleznék azonban magát a megfelelő munkavégzésre. Egy ilyen társaság - vélte a javaslattevő - átvehetné az egész országban az alföldfásítás kivitelezését.<sup>109</sup>

A saját tapasztalattal rendelkező alföldi erdőtelepítők ajánlásai között a legkomolyabb FORGÁCH Balázs akáctermesztése volt. Ő az OEE debreceni közgyűlésén (1939) ismertette az úgynevezett váltógazdálkodási rendszerét. Az akác és a mezőgazdasági növények váltva történő termesztésére, annak sikereire mutatott rá.<sup>110</sup> Akácte telepítésének lényege az volt, hogy a tág hálózatba (4x1 m) ültetett akácfák alatt intenzív talajművelést végzett egészen az állomány záródásáig. (A talajművelést természetesen mezőgazdasági növények termesztésével kapcsolta össze.) Az akácerdő letermelése után - a fák alatt megjavult talajban - 4-5 évig kizárólag mezőgazdasági termelést végzett. Azaz, az erdőgazdálkodást "fel-

váltotta" a szántó földi növénytermesztéssel. FORGÁCH kísérlete, további elképzelései ma is figyelemre méltóak.

Az egyéni kezdeményezések közül kiragadott néhány példa nem lenne teljes, ha nem foglalkoznánk a munkák kivitelezésére vonatkozó elképzelések felvillantatásával. SZÉLL József könyvében például az alföldfásítást sajátosan, nemzeti szocialista módon képzelte el. Mégpedig úgy, hogy a közmunkára kötelezettek közül egyfajta "munkahadsereget" kívánt alakítani, akik faültetéssel is foglalkoztak volna.<sup>111</sup> Hogy a feladatok megoldásának eme sajátos módja nem volt elszigetelt jelenség, arra egy hivatalos véleményt is idéznénk. A Dunai Állandó Vízügyi Műszaki Bizottság (CRED) magyar delegátusa 1932-ben szintén azt fejtegette, hogy "a mostani időszakban ijesztő mértékűt öltő munkanélküliség kiváló alkalmat szolgáltatna arra, hogy a szükséges munkaerő éppen azokból toboroztassék, akik ma leginkább szükségét szenvednek." Ennek alapján - osztrák, német és olasz példákön - "nemzeti munkaszolgáltatás" megszervezését javasolta, akikkel az alföldfásítási feladatokat is el lehetne látni.<sup>112</sup>

A magánkezdeményezések mellett nem érdektelen a törvényhatóságok hozzáállását sem áttekintenünk. Az alföldfásítási törvény hírére például Kisújszálláson 1923-ban városi szabályrendeletet alkottak. A szabályrendelettel a lakosság belterületi fásításait igyekezett szorgalmazni.<sup>113</sup> A törvényhatóságok által kiadott szabályrendeletek az alföldfásítási törvény végrehajtási utasításának megjelenése után sokasodtak meg. A végrehajtási utasítás ugyanis a törvényhatóságokra hagyta az egymással határos mezőgazdasági területek (mezsgyék) fásításának szabályozását (38.§.).

Szatmár-Ugocsa-Bereg vármegye szabályrendeletében például két esetet különböztettek meg. Ha a két szomszédos birtokos

mindegyike fasor telepítésre kötelezett, akkor a mezsgyén mindkét birtokos fasort ültethet úgy, hogy a fák a határhoz 50 cm-nél ne legyenek közelebb. Ha csak az egyik birtokos kötelezett telepítésre, akkor az is a mezsgyétől fél méterre ültethette a fasort, fapásztát, erdőt. Ebben az esetben azonban a fák három méteres magassága után azokat gallyazni (nyesni) kellett, illetve ritkítani, hogy árnyékukkal a szomszédos birtokot minél kisebb mértékben károsítsák.<sup>114</sup>

Ettől eltérően például Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye a közös határvonalra is megengedte egyetlen, közös fasor ültetését. A külön-külön ültetett fasor esetén viszont azok mezsgyétől való távolságát 70 cm-ben határozták meg.<sup>115</sup> A többi megyei, illetve városi szabályrendeletek általában ezen értékek közelében voltak.

Az 1935. évi erdőtervény ebben is egyértelműen rendelkezett. Úgy intézkedett, hogy a közös határtól legalább 1 m-re lehet a fasort (gazdasági fásítást) ültetni (310.§.). (Ide kívánczok még, hogy a hegyközségi és más szőlők, gyümölcsösök esetében ez az érték 7 méter volt - 1929. XVII.tc.14.§.). A belterületi fásításokat pedig korábbi - kisújszállási példán látott - helyi szabályrendeletek helyett 1936-ban a 180 000/1936. BM. sz. rendelettel kötelezően előírták.

#### Összefoglalás

A magánszemélyek és a törvényhatóságok általi alföldfásítási kezdeményezések eltörpültek az országos elvárások mellett. Elszigeteltek maradtak még akkor is, amikor az utóbbiak a törvény adta szabályrendeletek lehetőségével éltek. A jövőre vonatkozóan is fontos tanulság, hogy a birtokosok nem nagyon vállalkoztak a földjük körül fásítására. Hiába ösztönözte a mezsgyék fásítását törvény, a tulajdonosok igyekeztek elkerülni a szomszédal való összeütközés lehetőségét. Mindez természetesen csak



akkor merült fel, amikor elegendő (ingyen) facsemete állt rendelkezésre, amikor az állami segítség (és kötelező előírás) valóban megjelent az alföldi megyékben.

## 2.8. Az alföldfásítás újbóli, nagy erővel történő folytatása

1934 nyarán, tehát a világgazdasági válság csillapultával a minisztertanács foglalkozott az alföldi erdőtelepítések ügyével. Érdemes áttekintenünk az ott felvetett javaslatokat, terveket. Mindezek előtt meg kell állapítani, hogy az 1934. évre 173 ezer P-t, a továbbiakban évi 500 ezer P-t kívántak a költségvetésből alföldfásítási célra felhasználni. Ennek alapján készítette el a földművelésügyi kormányzat a munkaprogramját.<sup>116</sup>

A munkaprogram bevezetőjében utaltak arra, hogy - évi 1,5 milliós hitelt feltételezve - már 1928-ban készült egy terv. "Ezt a programot azonban a világgazdasági válság okozta súlyos pénzügyi viszonyok követelte folytonos hitelcsökkentések miatt végrehajtani nem lehetett." Az előterjesztésben részletesen ismertették azokat a mezőgazdaságra nézve hasznos hatásokat, amelyek a fásítások során bekövetkeznek. A fásítási programot "állambiztonsági és nemzetvédelmi" szempontból is alátámasztották. Itt arra utaltak, hogy a szomszédos államok fakivitélük esetleges leállítással Magyarországot lehetetlen helyzetbe hoznák.

Ezt követte az új program részleteinek összefoglalása. Megállapították, hogy (most már) összesen 189 455 kh (109 031 ha) új erdő és fasor telepítéséről van szó, amelyhez szükséges:

1/ 736 544 ezer csemete és 14 628 ezer suháng, ezek	
	költsége: 8 582 184 P
2/ A csemeték és suhángok ültetési	
	költsége: 5 225 700 P
3/ A kijelölési munkák költsége:	1 316 840 P
4/ Igazgatási költségek:	510 000 P

Mindösszesen tehát 15 634 724 P

Ezek után részletezték azokat a forrásokat, amelyek évente 842 000 P-t jelentettek volna. Így a földművelésügyi tárcának juttatott évi költségvetés 242 000 P, a faforgalomból származó jövedelem 100 000 P-t tett ki, és félmillió lett volna a külön hitel. "Az évi 500 000 P-ből ily módon évente 8634 k.hold beültetéséhez szükséges csemete és 2419 k.hold fasr létesítéséhez szükséges suháng, összesen tehát évenként 11 053 k.hold befásításához szükséges csemete és suháng termelési, kiszedési és csomagolási költsége biztosítható úgy, hogy a törvény hatálya alá tartozó 189 455 k.hold területnek befásítása 17 év alatt teljes egészében befejezhető."

Mindezek alapján úgy látták, hogy az erdőtelepítésre kötelezett birtokosokra az összes költség 10 %-a (a szállítási költségek), illetve abban az esetben, ha az ültetésre hitelt nem vesznek igénybe, 34 %-a esik. Tehát nagyon nagy állami kedvezménnyel tudják a kirótt fásítási kötelezettségeket teljesíteni. Az sem elhanyagolható szempont, hogy a fásításokból az első vágásforduló tartama alatt már évi 500 000 m<sup>3</sup> fát vártak. (Ez meglehetősen eltúlzott várakozás, hiszen a gyengébb termőhelyeken ültetett fák évi növedékét is az átlagos termőhelyen állókéval vették azonosnak.)

A földművelésügyi miniszter fenti betérjesztését a pénzügyminiszter a következő megjegyzéssel látta el.<sup>117</sup> "A jelenlegi államháztartási és gazdasági viszonyok között nem tartom lehetségesnek, hogy az alföldi fásításokra vonatkozólag 17 éves kötelező programm állapíttassék meg." Inkább azt javasolta, hogy egyelőre csak 3 éves programot tervezzenek. A pénzügyminiszter a betérjesztett részletes költségvetésben is több változtatandót talált. Így például az összeírást és kijelölést végző erdőmérnököknek nem évi 2200 P illetményt, hanem csak az állástalan diplomásoknak adható havi 80 P-t tartotta méltányosnak: "Ezáltal a kijelölési munkálatoknál évi 4400 pengős megtakarítás lenne elérhető." Az ingyenes csemeteakciót is mérsékelni kívánta. Csak az arra rászorulóknak juttatott volna ingyen csemetét úgy, ahogy az az alföldfásítási törvény 15.§-ának 2. bekezdésében szerepelt. Mindezeket figyelembe véve a 842 000 P helyett csak 700 000 P-t talált biztosíthatónak alföldfásítási célokra, azt is csak - egyelőre - három éven át. Mindenesetre ez a pénzügyi lehetőség minden korábbinál nagyobb arányú kijelölési, fásítási munkákhoz vezetett, azok kezdetét jelentette. Valóban úgy látszott, hogy az alföldfásítási törvény célkitűzései most megvalósulnak. Ebben a helyzetben nagyon fontos volt eldönteni, hogy melyek legyenek azok a területek, ahol legelőször és leggyorsabban kell a rendelkezésre álló pénzzel a munkát folytatni, meggyorsítani.

Az alföldfásítási munkálatok újbóli megindítása szempontjából jelentős volt az 1935. február 20-i erdőigazgatói értekezéslet, amelyet teljes egészében az Alföld fásításának szenteltek.<sup>118</sup> Az értekezésleten mindenek előtt megállapították, hogy az addigi hosszadalmas összeírási és kijelölési munkákat egyszerűsíteni, gyorsítani kell. Külön is rámutattak a deb-

receni erdőigazgatóságnál alkalmazott módszerre, amely főleg a fasorok, a tanyákat szegélyező fásítások kijelölésében volt követendő. (A debreceni erdőigazgató külön jegyzékben foglalta össze az egyszerűsítési eljárásokat.) A tanyák fásításáról nem kellene külön tervet, vázlatrajzot készíteni - szólt a debreceniek javaslata -, hanem egyszerűen be kell venni a községhatáros tervekbe, hogy minden tanyatulajdonos köteles a tanyáját körülfásítani. A debreceniek új nyomtatványok bevezetését is szorgalmazták.

Ugyanakkor az értekezlet résztvevői rámutattak arra is, hogy a sziken végzett fásítási kísérleteket folytatni kell, hiszen azok az alföldi szikések fásításának előfeltételeit jelentik.

Az összeírások, kijelölések 1935 októberében a következőket mutatták: <sup>119</sup>

Összes terület	Kijelölési terv			Önkéntes felajánlásra beadósított	Beerdősítendő terület Összesen
	Jóváhagyott	Elkészült, de még nem jóváhagyott	Elkészítés alatt		
7 580 743 kh (4 362 718 ha)	95 124 kh (54 744 ha) 1,25 %	42 341 kh (24 367 ha) 0,56 %	83 438 kh (48 019 ha) 1,10 %	13 200 kh (7 597 ha)	234 103 kh (134 726 ha)

A táblázatból látható, hogy a kijelölésekben továbbra is jelentős lemaradások voltak. Ugyanakkor a részleges eredmények is nagyobb területet (234 103 kh - 134 726 ha) mutatnak beerdősítendőnek, mint amilyennel az új terv számolt (189 455 kh - 109 031 ha).

1935. október 15-én újból a minisztertanács foglalkozott az alföldfásítási munkák gyorsításával. Ugyanebben a hónapban erdőigazgatói értekezleten elemezték az új helyzetet. Közben ugyanis megszületett az 1935. évi IV. tc. "az erdők-ről és a természetvédelemről", amely lényegében megerősítette az 1923. évi XIX. tc. rendelkezéseit. (A növény 4. címében, a "közérdekű erdőtelepítések" között foglalkozott az alföldfásítással.) Az értekezleten a munkák minden korábbi-nál nagyobb gyorsításán túl 440 kh (253,2 ha) új csemetekert létesítését is elhatározták. Ugyanakkor szorgalmazták a meglévő kertek fokozottabb kihasználását. Ez utóbbi szolgálta például a debreceni erdőigazgatóság területén a csemetekertek talajának vizsgálata, amelyet a debreceni Mezőgazdasági Vegyakisérleti Állomás 60 helyen végzett el.<sup>120</sup> Minden megvizsgált csemetekertben megállapították a talaj kémiai összetételét, majd a műtrágyázásra, illetve a nevelhető fajokra adtak útbaigazítást.

Az ismételten tervbevett alföldi erdőtelepítésekben (és csatornázásokban) természetesen a törvényhatóságok is megfelelő lehetőséget láttak arra, hogy vidékük gazdasági viszonyait javítsák. Itt elég csak Szabolcs és Ung (közigazgatásilag egyelőre egyesített) vármegyék közigazgatási bizottsága által beadott felterjesztésre utalni.<sup>121</sup> Írásukban részletezték, hogy (a vármegye területén) "a homokot meg kell kötni, vissza kell állítani a múlt kalmár szelleme által letarolt erdőket". Azt pedig a megye szociális vi-

szonyaival igazolták, hogy miért éppen megyéjüket kell legelőször befásítani, illetve a tervezett tiszai csatornákkal ellátni: "a munkanélküliség leggazdaságosabb és leggyakorlatibb levelezését kérjük." A miniszter erre azt válaszolta, hogy a megye területén az alföldfásítási tervek készülnek és a csatornázási tervek készítése is "előreláthatólag rövid időn belül meg fog történni".

Megjegyzendő, hogy az inséges vidékek alföldfásítási munkákkal való segítése később sem került le a napirendről. 1937-ben "a földmunkásság nyomorának enyhítésére alakult tárcaközi bizottság" többször is tárgyalta a témát.<sup>122</sup> Arra jutottak, hogy az alföldfásítási munkát főleg az inség által legjobban sújtott vidékeken kell szorgalmazni. "A fásítás - állapították meg - annál is inkább alkalmas munkaalkalom létesítésére, mert a fásítási hitel 90 %-a munkabér."

#### Összefoglalás

Amikor a kormányzati szervek újra megfelelő mennyiségű pénzt tudtak alföldfásítási célra biztosítani, az erdészek kész tervvel álltak elő. A munkák racionalizálását, a minél olcsóbb és gyorsabb munkavégzést igyekeztek megszervezni. Ez annál is inkább sürgető volt, mert az összeírásokban, kijelölésekben továbbra is óriási elmaradások voltak. A munkák tényleges kivitelét pedig a kijelöléseken kívül a szaporítóanyag hiánya is hátráltatta. Az alföldfásítás folytatását ugyanakkor a szociális szempontok is sürgették.

## 2.9. Alföldfásítási propaganda

Az alföldfásítási munkák újbóli megindításához megfelelő propagandára is szükség <sup>volt.</sup> A huszas évek elején már eredményesen alkalmazott tanulmányutak, előadások körét kiterjesztették. Így például 1933-ban a fásítással közvetlenül is érintett gazdasági egyesületek számára szerveztek tanulmányutat, bemutatót.<sup>123</sup> Az előadások közül ki kell emelnünk az iskolán kívüli népművelési előadásokat, amelyeknek a programjában szintén szerepeltek az alföldfásítás kérdései is. Az ott elmondottak megértését 56 darab diapozitív is segítette.<sup>124</sup>

Ha <sup>a</sup> diák nem is, a vetítéskor felolvasott szöveg fennmaradt. A PAPP Béla munkája alapján HAJNAL Nándor által összeállított propaganda anyagot áttanulmányozva azt látjuk, hogy a birtokosokat elsősorban az erdőtelepítés gazdaságosságával próbálták meggyőzni. Kimutatták például, hogy a Duna-Tisza-közi homokon 290 pengő befektetett összegből 30 év múlva a birtokos 1970 pengőt termelhet ki, azaz évi 65 pengőt. Azt nem mutatták ki, hogy mindez milyen faj esetében van így (feltehetően akácnál), azt viszont igen, hogy a leggyengébb homokon is az erdő kb. 10 pengő/kh évi jövedelmet biztosít. Tehát "a gyengén termő területeken erdőt kell telepítenünk."

A vetített képes előadások mellett ki kell emelnünk a rádiós gazdasági előadások keretében folyó felvilágosító munkát is.<sup>125</sup> Itt is a fásítási munkák jövedelmezőségét, az egyébre nem használható területeken végzett nyereséges gazdálkodást emelték ki. Ugyanakkor növelték az Alfölddel kapcsolatos ismereteket, részletesen elmondták az alföldfásítási törvény rendelkezéseit.

A belügyminiszter 1936-ban főispáni értekezleten hívta fel az érdekelteket az alföldfásítási munkák propagálására, támogatására.<sup>126</sup> (A belügyminiszter ilyen irányú tevékeny-



ségével kapcsolatban érdemes megemlíteni a 44 350/1927. BM. sz. körrendeletét, amelyben "a fásítással előszeretettel foglalkozók körében" bizottságok alakítását rendelték el.) A fásítás ügye mellett pedig legjobb propagandát a meglévő fák és erdők jelentették. Ezek hathatós védelmére is több intézkedés történt - a legtöbbször különösebb eredmény nélkül. Mégis érdekes megemlítenünk, hogy például Hajdószoboszlón a rendőrség évente több alkalommal is bejárta a fasorokat, azok állapotáról részletes jelentést készített.<sup>127</sup>

Az alföldfásítási propagandát jól szolgálta a különböző kiállításokon való megjelenés is.<sup>128</sup> A kiállításokat ugyanis általában a mezőgazdaság témakörében tartották, így a mezőgazdák közvetlenül is láthatták a fásítások kapcsolódását a földművelés ügyéhez. A tanulóifjúság és a szélesebb közvélemény megnyerését szolgálta az elemi iskolai "irkafedeleken" megjelenő alföldfásítási rajz, amelyet az 1936-ban kiírt pályázat alapján készítettek el.<sup>129</sup>

A tanulóifjúsághoz szólt, de a fásítás tényleges eredményeinek növelését is célozta az 1932-ben kiadott vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet (59 963/1932. VIII-d.). A rendeletet a "Madarak és Fák Napja"-nak kiegészítése tárgyában hozták, és arról intézkedett, hogy minden tanuló az említett napon köteles fát ültetni. (Ehhez a földművelésügyi miniszter a 30 471/1932. FM. sz. rendelet alapján ingyen adott facsemetét.<sup>130</sup>)

Az alföldfásítási propaganda szempontjából is értékes tevékenységet fejtett ki a "Tiszántúli Faültetők Társasága". A fásítás propagálása mellett a társaság tagjai az vállalták, hogy évente legalább három fát elültetnek.<sup>131</sup>

Az alföldfásítás legfontosabb propagandistái mégis az összeírásokat, kijelöléseket végző erdőmérnökök voltak.

Ők hivatali kötelességből járták a gazdaköröket, falvakat, és előadásokat tartottak az alföldfásítás szükségességéről. Az előadásokon saját meglátásaikat, élményeiket mondták el, illetve a vonatkozó szakirodalomból készültek fel.<sup>132</sup> Közülük néhányan plakátokon, röplapokon népszerűsítették az alföldfásítás eszméjét.

Összefoglalás Az alföldfásítás propagálása a kor valamennyi ismert eszközeivel történt. Így a faültetés szükségességét már az ifjúság nevelése során igyekeztek tudatosítani. A felnőtteknek pedig a fásítások gazdasági hasznáról, a jövedelmezőségről beszéltek, írtak. Fontos kiemelni, hogy az alföldfásításban résztvevő erdészek maguk is hivatott propagandisták voltak. Az igazi népszerűsítést azonban a tényleges eredmények, a megkezdődött, már eredményt felmutató munkák jelenthették.

#### 2.10. Az alföldfásítási kísérletek folytatása

Az alföldfásítási kísérletekről az addig nyomtatásban megjelent eredmények, kutatási előzetesek<sup>133</sup> még rengeteg kérdést nyitva hagytak. A gyakorlati szakembereket számtalan olyan probléma is izgatta, amelyekkel a napi munkájuk során találkozottak. Ezekből a kérdésekből egy csokrot a debreceni erdőigazgatóságon állítottak össze 1935 márciusában.<sup>134</sup> Érdemes őket áttekinteni, amelyek között szerepelt:

- a homokterületeken fellépő cserebogárpajorok elleni védekezés;
- az akác telepítésének adatai (ültetési hálózata, védőnövénnyel való együtt vetése, nyesése, nemesítése, elegyítése);
- a sovány homoktalajokra a feketefenyőn kívül - melynek "megtelepítése nehézkes" - más fafajok ajánlása;

- a talajvizsgálatok elvégzésével kapcsolatos kérdések: mikor, milyen adatokat és milyen eszközöket kell hozzá beszerezni;
- "mennyiben befolyásolja a csemeték fejlődését, ha azok jobb vagy rosszabb talajon kerülnek kiültetésre, mint amilyen talajon neveltettek és mennyiben hátrányos homoktalajon nevelt csemetékkel kötött talajon erdősíteni vagy fordítva."

A fenti kérdésekre az Erdészeti Kísérleti Állomás nevében ROTH Gyula, az intézet vezetője válaszolt.

A cserebogár pajorok ellen az alátelepítéssel való felújítást javasolta. Új erdőtelepítések esetén pedig ő sem tudott egyebet, mint a bogár összeszedését, "amelyet azonban nagy területen alaposan és gondosan kell végrehajtani 8-10 éven keresztül."

Az akác telepítésével kapcsolatban jobb talajon 1,0-1,5 m-t, rosszabban a 1,5-2,0 m-t javasolta. Hozzáteve, ha mezőgazdasági köztesművelés is van, akkor a sortávolság a 2-3 m-t is elérheti. A nyessésre, de különösen az akáccal telepíthető egyéb fafajokra nem tudott kiforrott, kísérletekkel is igazolt választ adni. Ugyancsak nem tudott a silány homok erdősítésére a feketefenyőn kívül más fafajt ajánlani.

Az ültetések idejére vonatkozóan alföldi szikések esetében az őszet javasolta. (Ezt korábban már több kísérlet, megfigyelés is bizonyította.) Az elvégzendő talajvizsgálatokra FEHÉR Dániel készített egy alapos összeállítást. Főleg az alföldi akácosok talajvizsgálatát írta le. Féltette azokat a nem megfelelő termőhelytől, mert a nem megfelelő vizsgálatok nélküli ültetés "a telepített állományok leromlására és súlyos növekedési zavarokra és így jelentékeny közgazdasági károokra fog vezetni."

Az utolsó kérdésre azt válaszolta ROTH Gyula, hogy a csemetéket lehetőleg mindig jó talajban kell nevelni. Azok később, ha rossz talajba kerülnek is, megállják a helyüket.

A konkrét kérdésekre adott válaszokkal ROTH Gyula igyekezett az addig végzett erdészeti kísérletek becsületét, eredményeit is megvédeni. Jelentésében részletesen kitért az országban folyó valamennyi kísérletre. Ezek a szakirodalomból jórészt ismertek (például a püspökladányi kísérletek vagy FEHÉR Dániel talajbiológiai kutatásai<sup>135</sup>), ezért itt azokat nem részletezzük. Csak egyetlen dologra hívnánk fel a figyelmet. Úgy látták, hogy a folyamatban lévő kísérletek valóban nem adnak, adhatnak a gyakorlat valamennyi kérdésére feleletet. Ezért a tényleges alföldfásítási munkát végzők gyakorlati megfigyeléseire is szükség volt.

Ha a feltett kérdéseket mai ismereteink fényében tekintjük át, továbbra is találunk közöttük megválaszolatlanokat. Tudjuk, a cserebogárpajorok elleni védekezést a vegyszeres talajfertőtlenítés bevezetése oldotta meg, illetve segített hozzá a megoldáshoz. Az akác telepítésével (ültetési hálózat, nyesés, különösen pedig a nemesítés) kapcsolatos kérdésekben a hazai erdészeti tudomány az elmúlt évtizedekben nemzetközi szempontból is figyelemre méltó eredményeket ért el. A megfelelő elegyfajok kérdése azonban továbbra is időszerű. Újabb és újabb javaslatok látnak napvilágot például az akác és nemesnyár elegyítése kérdésében.<sup>136</sup> A sovány homokra továbbra is a feketefenyőt tudjuk ajánlani, de a "nehézkés megtelepítése" - a csemetetermesztési és ültetési technológiák fejlődésével - ma már sokat mérséklődött. Ugyancsak kevesebb gondot jelent az utolsó kérdésben felvetett probléma. Az intenzív csemeteneveléssel, illetve a burkolt gyökerű ültetési anyag megjelenésével ma már inkább a származás, mint a cse-

metekert talaja a döntő. Ugyancsak megoldottak a talajvizsgálattal kapcsolatos kérdések.

Visszatérve az 1930-as évek eseményeihez, mind az elméleti, mind a gyakorlati megfigyelésekre jó lehetőséget adott egy újabb szikfásítási kísérleti terep, Bucsa-Jenőmajor létesítése. A fásítást mintegy 200 k.holdon (kb. 115 ha) FEHÉR Dániel vezetésével, teljes egészében a MAGYAR Pál-féle növényasszociációs talajbecslési eljárást alapul véve hajtották végre. Az erdőtelepítés lehetőséget adott a talajbecslési eljárás nagyobb területen való kipróbálására. Ugyanakkor a további növénytani megfigyeléseknek is jó terepévé vált.<sup>137</sup>

A szikesfásítási kísérletekkel kapcsolatban TIKOS Béla 1938-ban úgy látta, hogy azok bizonyos fokig holtpontra jutottak.<sup>138</sup> Az addigi eredmények megmutatták, hogy milyen talajon milyen fafajjal és milyen technológiával lehet erdőt telepíteni.

A továbbiakban a továbblépést az erdészeten kívül álló tényezőktől várták. Így például a digózáshoz megfelelő munkagépek szerkesztésében; a legszélsőségesebb termőhelyeken is megélő fafajok "felfedezésében" reménykedtek.

Összefoglalás Az alföldfásítási kísérletek a harmincasévek közepére részben elérték azokat az eredményeket, amelyeket a kutatások indításakor legfőbb célul tűztek eléjük. (Természetesen jónéhány kérdést nyitva is hagytak, amire a választ a gyakorlattól várták.) A nemzetközileg is jelentős eredmények gyakorlati felhasználása a munkavégzés hétköznapijában dőlt el. Ezért is fontos volt, hogy a kutatási eredményekkel a minél szélesebb szakmai réteg megismerkedjen.

## 2.11. A munkavégzés hétköznapi

Az alföldfásítási összeírási és kijelölési munkák ténylegesen azoknak a napibéres erdőmérnököknek (ritkábban erdőőröknek) a kezében voltak, akik havi 80 pengőért járták a határt.<sup>139</sup> A tavaszi ültetési munkák után fogtak hozzá egy-egy határ felméréséhez, a fásítandó területek összeírásához.

Az összeírási, kijelölési munka első lépése a megfelelő térkép beszerzése volt. A községházakon rendelkezésre álló kataszteri térképeket pantográfal kicsinyítették. Itt megjegyezzük, hogy a különböző erdőigazgatóságoknál eltérő térképnagyságokkal dolgoztak, sőt gyakran a községhatárok rendelkezésre álló térképeinél is voltak eltérések. A szegedi erdőigazgatóság területén általában az 1": 120<sup>o</sup>-es (metrikusan: 1:8641), a gödöllőinél az 1": 200<sup>o</sup>-es (metrikusan: 1:14 400), a miskolcinál az 1": 160<sup>o</sup>-es (metrikusan: 1:11 520), míg a debreceninél az előzőek valamelyikét, illetve az 1: 25 000-es katonai térképeket használták.<sup>140</sup> A térképek megszerkesztése után a kataszteri birtokívekről kiírták azokat a birtokosokat, akiknek az illető község határában 50 kh-nál (27,78 ha) nagyobb szántója, illetve 20 kh-nál (11,51 ha) nagyobb rétje, legelője volt. A birtokosok számbavétele után került sor a terepi felvételekre.

Gyalog, kerékpáron, esetleg lófogattal vágtak neki a határnak. (Az összeírást, kijelölést végző erdőmérnököknek havi 75 P útiátalány is járt.) Dülőről dülőre járták be a területet. A térképen zöld színnel feltüntették a meglévő erdőket, facsoportokat, fasorokat. Sárgával pedig a létesítendőket jelölték be. (A színek használatát országosan a 210 000/1926. FM. sz. rendelet írta elő, ebben nem lehetett eltérés.) Elképzelhető, hogy milyen megfeszített munkát je-

lentett mindez, amikor naponta akár 500 kh (277,8 ha) nagyságú területet is fel kellett mérni, be kellett járni. Különösen nagy gondot jelentett a tanyák azonosítása, hiszen minden 160 ölnél (575,5 m<sup>2</sup>) nagyobb tanyát, tanyahelyet be kellett a térképre rajzolni, a tulajdonosát pontosan megállapítani. A tanyafásításokat külön nyomtatványon, általában dülönként írták össze. Egy-egy helybeli napszámos megfogadásával az összeírást végző erdőmérnökök pontosabban tudtak tájékozódni, de a költségek kímélése miatt erre a segítségre a legtöbbször nem volt lehetőség. (Kunmadarásról tudjuk, hogy ott a közbirtokosság fogatát bocsátották az összeírók rendelkezésére.<sup>141</sup>)

A gödöllői erdőigazgatóság területén a tanya tulajdonosával már az összeírás alkalmával aláírtatták, hogy vállalja a fásítást, sőt a csemeteigénylési lapot is kitöltették vele.<sup>142</sup> Ezzel is igyekeztek a munkákat gyorsítani. (Minden kijelölést ugyanis előzetesen is igyekeztek a tulajdonossal egyeztetni, kívánságait maximálisan figyelembe venni.) A debreceni erdőigazgatóság pedig egyenesen azt kérte - mivel naponta 50-60 tanyánál többet még fogaton való utazással sem lehetett összeírni, kijelölni -, hogy minden tanyatulajdonost egységesen kötelezzenek tanyája körül fásítására. Ilyen rendelet azonban nem született. Folytatni kellett a tanyák összeírását, kimutatását.

A birtokok körül fásítását úgy igyekeztek kijelölni, hogy azok lehetőleg ne zavarják a termelést. Ezért például a vonal-as létesítmények (utak, csatornák stb.) mellé írták elő a fásítást. A törvényben előírt "tervszerű elrendezés" így természetesen csorbát szenvedett.

Az egyik községben, Kunmadarason fennmaradt az alföldfásítási terv munkapéldánya, amelyről az összeírást végző erdő-

mérnökök szakértelmére, munkavégzésére is következtethetünk. <sup>143</sup>

Legelőször is tudnunk kell, hogy a termőhelyfeltárás és annak alapján a fafajmegválasztás nem lehetett olyan alapos és sokrétű, mint ahogyan a mai fogalmaink szerint egy erdőtelepítést elő kell készíteni. Ilyen talajokat írtak le a maiarasi határban: "homokosagyag", "fekete szurkos agyag", "fekete szurkos agyag szikfoltokkal", "kötött szikes agyag", "kötött agyag kevés szikkal", "szürkésszínű kötött agyag vakszik foltokkal", "barnásfekete szikes agyag", "barnásfekete szurkos agyag", "homokos agyag szikfoltokkal", "fekete szikes agyag" stb. A genetikai talajtípusokat a gyakorlati szakemberek még nem ismerték, és így próbálták elkülöníteni az egyes talajféléseket. Ennek alapján tettek javaslatot egy-egy területen a telepítendő fafajokra. A homokos agyagtalajokba az akácot, a fekete szikes agyagba a "kanadai nyárt" írták elő ültetésre. Szil, kőris, kocsányos tölgy és tamariska, olajfűz (ezüstfa) volt a javasolt fafaj a szikes területekre. Az utólagos bejegyzések alapján arra következtethetünk, hogy a terv összeállítói nem mindig voltak tisztában a fafajok termőhelyigényével, illetve ennek a jellegzetes alföldi vidéknek a természetvi viszonyaival. Több helyen olvashatunk például - feltehetően a felülvizsgáló erdőmérnöktől - ilyen bejegyzéseket: "Fafajokra ügyelni! Szikes talajba nem való a kőris, kötött talajba az akác." Sőt gondoltak a leendő erdő gazdasági hasznára is: "Tamariskát, olajfűzet lehetőleg nem írunk elő erdőszítésre, mivel haszontalan fafaj! A tisztázatnál erre ügyelni!" A kijelölők mehetségére, tévedéseik indokáiul meg kell jegyezni, hogy sem megfelelő segédletük nem volt a talaj-fafaj kérdésében, sem pedig - és ez a legfontosabb - megfelelő helyismeretük.



Az összeírások, kijelölések, terepi felvételek után - általában a téli hónapokban - következtek a belső feldolgozási munkák. Ezt igyekeztek azokkal az erdőmérnökökkel elvégeztetni, akik a terepen is felvették a határt. A kijelölést végző erdőmérnökök azonban gyakran nemcsak az alföldfásítási munkákban kaptak feladatot, hanem - főleg a nem napibérések - a felügyelőségek, erdőigazgatóságok egyéb ügyeivel is foglalkoztak. Így az erdőigazgatóságok gyakran ostromolták a minisztériumot, hogy újabb és újabb napibéréseket küldjenek ki segíteni.<sup>144</sup> Hogy mit jelentett egy napibéres időbeosztása, arra egy debreceni példát idézünk.<sup>145</sup>

Szügyi Gyula 1936. VI. 3. - 1936. XII. 15.

Működési hely (község)	Eltöltött napok száma		Ünnepnap	Napok száma	Jegyzet
	belső helyszí- munka nélél	egyéb munka			
Debrecen VI.3.-VI.8.	5 nap		1 nap	6 nap	-
Karcag VI.9.-X.11. 67 223 kh	70 nap	33 nap	22 nap	125 nap	-
Szolnok X.12.-XII. 15.	51 nap	1 nap	13 nap	65 nap	-
Összesen	126 nap	1 nap	36 nap	196 nap	-

Helyszínelési munkateljesítmény: 67 223: 103 = 653 kh/nap.

A belső feldolgozás során készítettek másolatokat a munkatérképekről, letisztázták a terveket, és ekkor került sor a tulajdonosokkal való hivatalos egyeztetésekre is. Ezt általában a községházakon végezték, a tulajdonosokat előre értesített, sőt a terveket előzőleg közszemlére tették ki. A tulajdonossal való egyeztetés után, annak véleményét meghallgatva és rögzítve, a megyei közigazgatási bizottság, illetve mezőgazdasági kamara véleményét is kikérték, úgy terjesztették fel jóváhagyásra a földművelésügyi minisztériumba.

A napibéres erdőmérnökök munkája azonban nemcsak ezen összeírásai, kijelölési feladatok elvégzéséből állt, hanem ők végezték az őszi és tavaszi csemeteosztásnál a szaktanácsadást, a munkák helyszínen történő ellenőrzését is.

A szaktanácsadáshoz nagy segítséget jelentett BÉKY Albert könyve, az "Útmutatás az Alföld fásításának munkájához."

Azt, hogy a kiosztott csemete valóban megfelelő módon kerüljön a földre, természetesen nem lehetett minden egyes esetben ellenőrizni. Mégis nagyon fontos volt az erdőmérnökök jelenléte, segítsége.

A kijelölést végző erdőmérnökök ugyanakkor az alföldfásítási eszme propagandistái is voltak. Sok függött az ő hozzáállásuktól. Elég csak SCHERG Károly példáját<sup>146</sup> megemlítenünk, aki Szentes környékén hatalmas alföldfásítási propagandát fejtett ki: "bejárta a városokat - írták róla -, falvakat, bejárta a külterületeket, sőt elment tanyáról tanyára és mindenütt és mindenki előtt - mint egy pap - azt prédikálta, hogy a gazda szeresse meg a fát, mert a külterületek ilyen kopáran nem maradhatnak."<sup>147</sup>

Összefoglalás A kijelölések  
nagyban függtek a munkát végző erdőmérnökök szakértelmétől,

helyzetfelismerő-képességétől. Munkájukat sokszor a birtokviszonyok tisztázatlan volta, a nem pontos nyilvántartások a már elavult kataszteri térképek, birtokívek nagyban hátráltatták. Komoly, minden oldalról kifogástalan munkát vártak mégis tőlük, amelynek igyekeztek megfelelni. Tehát a szakértelem, a megfelelő ismeretek - minden pénzügyi nehézségen túl - alapvetően meghatározták a munkák sikerét. 148

## 2.12. Kijelölések és fásítási kölcsönök

Az alföldi összeírások és kijelölések újbóli, nagy erővel történő megindításakor már nem az ábácé nagybetűivel jelölt összeírási lapokat használták, hanem új összeírási íveket rendszeresítettek. A 161. számú "Alföldfásítás összeírása és kijelölése" című nyomtatvány általában minden erdőigazgatóságnál használatban volt, de ettől eltérő lapokat is használtak. A lényeg azonban mégis a tartalom volt. Példaképpen nézzük meg, hogy egy alföldi uradalomban milyen adatokat tartalmazott az összeírási-kijelölési ív.

A miskolci erdőigazgatóság kijelölő erdőmérnökei Kompoton a gróf Károlyi-féle hitbizományban a következő fásításokat írták elő: 149

- 8,4 kh (4,83 ha) erdő és
- 23 300 fm fasor telepítését.

A tervezett telepítést 1940 őszétől kezdődően 5 év alatt kellett volna végrehajtani. Az állam itt csak az ingyenes csemetét biztosította. Ezek után lássuk, hogy milyen költséggel lehetett egy k.hold (0,3755 ha) erdőt telepíteni.

Ültetési költségek:

- 1 kh megnöveléséhez 1,5 ígás napszám
- 1000 db csemete elültetéséhez  
(6000 db csemetét számoltak 5 kézi napszám  
1x1 m-es hálózatban kh-anként)
- 100 fm noszú, 1,5 m széles fapászta  
létesítéséhez 0,2 ígás napszám

Ápolási költségek:

- 1 kh 2 éven át évente kétszeri  
megművelése 24 kézi napszám
- 100 fm fasor 2 éven át évente  
kétszeri megművelése 6 kézi napszám

Az ígás napszám árát 5 pengőben, a kézi napszámét 0,80-1,00 P-ben állapították meg. Így 1 kh (0,5755 ha) erdő ültetése

75,00 P-be

100 fm fasor ültetése

10,70 P-be

került.

Ezek az értékek jóval kedvezőbbek, mint például Túrkeve esetében, ahol szikes talajon 176,17 P/kh, illetve 30,10 P/100 fm értékek voltak.<sup>150</sup> Korábbi, 1935. évi értéket TURY Elemér a püspökladányi telepről adott meg, amely szerint 103,60 P/kh az átlagos telepítési költség. A különbség főleg a talajelőkészítésből (gyeptörés, fogasolás és kétszeri szántás) adódik.<sup>151</sup>

A számított, tervezett költségek ismeretében most már érdekes áttekintenünk néhány költségigénylést is.

Jászkisér község 1935-ben a "kibányászott és félbehagyott anyaggyödrök és más, szinte hasznavehetetlen legelő területek beerdősítését határozta el."<sup>152</sup> A mintegy 100 k.holdnyi (kb. 57,55 ha) területre holdanként 50 P kölcsönt igényelt. Kölcsönkérelmét szociális szempontokkal is alátámasztotta: "Az erdősítés kivitelét ... sürgőssé teszi a múltévi nagy aszály folytán előállott tömeges munkanélküliség, amelyen a mintegy 6000 napszámmal sokat enyhíthetünk." A jászkisériek kölcsönt mégsem kaptak, mert a minisztériumban úgy ítélték meg, hogy csak azoknak adnak pénzt, akik saját erejükből egyáltalán nem tudják a rájuk kirótt fásítást elvégezni.

Mégis, éppen azok nem kértek kölcsönt, akik ráutaltak voltak. 1935-ben a miskolci erdőigazgató részletesen leírta,<sup>153</sup>

hogy a "rosszabb anyagi viszonyok között élő birtokosok" nem folyamodnak alföldfásítási kölcsönért, mert birtokuk már egyéb kölcsönökkel úgyszólván leterhelt. Így fordulhatott elő, hogy az erdőigazgatóság területén - írták Miskolcra - "kölcsönt egyetlen egy birtokos sem vett igénybe." (Hangsúlyoznunk kell, hogy kölcsönt csak tehermentes birtokra lehetett felvenni.)

Azt talán említeni sem kell, hogy a kölcsönök lehetősége olyan embereket is csábított, akik nem is akartak, illetve nem az Alföldön akartak fásítani. Jellemző példája lehet az a "m.kir.honvédfőhadnagy", aki Budafokon 1800 m<sup>2</sup>-ből (6474 m<sup>2</sup>) telket vásárolt meg. A telek befásítása 3000 P (!) alföldfásítási kölcsönt kért. A kérvényét a minisztériumban természetesen elutasították.<sup>154</sup>

A kölcsönök tárgyában egyébként az az álláspont alakult ki - ezt például egy 1936. évi erdőigazgatói értekezlet is megerősítette<sup>155</sup> -, hogy főleg a közületeket kell támogatni. A nem megfelelően felhasznált kölcsönökben azt a veszélyt is látták, hogy az állam pénzét elherdálók rossz propagandát jelentenek az alföldfásítás egész ügyének.

A kölcsönök igénylésének érdekes esetei azok, amikor önkéntes felajánlásra, még a kijelölési munkák előtt igényeltek kölcsönt. Például egy tatárszentgyörgyi lakos 1944-ben 24 kh (13,8 ha) erdőtelepítést végzett, amire 50 P/kh kölcsönt igényelt.<sup>156</sup> Kérvényét azzal utasították el, hogy a község határában még nem végezték el a kijelölést. Így előzetesen nem készíthettek műszaki tervet, amely a költségvetésnek (így a kölcsönigénylésnek) egyedüli alapja lehet.

A kölcsönökkel kapcsolatban ismételten érdemes rámutatni arra, hogy a birtokosokat csak a szállítási és az ültetési költségek terheltek, azaz az összes költségeknek csak 34 %-a.

Amennyiben az ültetés elvégzésére is hitelt kaptak, 10 % terhelte a birtokosokat. Ilyen kedvező feltételek mellett egyetlen mezőgazdasági kultúrával sem foglalkozhattak.<sup>157</sup>

Mégis, amikor a visszaenlékezőket hallgatjuk, a fennmaradt dokumentumokat tanulmányozzuk, a gazdák fásításellenességével találkozunk. Az egyik kunmadarasi adatközlő is úgy emlékezik,<sup>158</sup> hogy a gazdák jelentős része nem szívesen vette a fásítási programot. Az összeíró, kijelölő mérnökök esetenkénti vendégül látása sok helyen azzal a hátsó szándékkal történt, hogy hátha kisebb fásítási kötelezettséget rónak ki a vendéglátóra. Legtöbbször csak a tanyabejáró fásítást vállalták, tartották szükségesnek, egyéb erdő ültetéséről hallani sem akartak. KOLLWENTZ Ödön visszaenlékezése szerint a kisparasztnak voltak a leginkább fásításellenesek. Ők féltették legjobban a földjüket. Karcag város fásítási tervében<sup>159</sup> található bejegyzésekből azonban kiderül, hogy az 50 kh-on felüli birtokosok között is jócskán akadt a fásításról tudomást sem vevő, sőt ellenagitátor is. Több helyen ilyen bejegyzéseket olvashatunk a nevek mellett. "Nem akar erdősíteni!"; "Nem akar semmit!"; "Nem akar semmit ültetni, erősen agitált!". Karcagon az egyik ügyvéd volt a fásítás legnagyobb ellensége. "Nem akar erdősíteni semmit, törvénytelennek tartja és izgatott ellene!" - olvashatjuk a neve mellett.

Pedig az 1935-ös törvény 136. §-ának 7. bekezdése alapján az erdőtelepítésre kötelezett birtokos a telepítésre kijelölt területét felajánlhatta díjtalan átvételre - a visszaváltási jog kikötése mellett - az államnak. Tehát biztosították számára a lehetőséget arra az esetre is, ha nem kívánt a fásítással kapcsolatos esetleges utánjárásokkal, problémákkal foglalkozni. Erre a felajánlásra azonban nem tudunk példát. A birtokosok túlságosan bíztak abban, hogy ez a tör-

vény is, mint annyi más, idővel elsikkad, elsekélyesedik.

Összefoglalás Az elkészült, jóváhagyott kijelölési tervek alapján lehetőség volt fásítási kölcsönök igénybe vételére. A lehetőséget azonban nagyon behatárolta az, hogy csak tehermentes birtokra adtak fásítási kölcsönt. Az igényeket - egy-két különleges esetet itt nem tekintve - viszont a fásítási kedv hiánya, a gazdasági érdek nem megfelelő felismerése szűkítette le. A mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás érdekei ugyanis rövid időhatáron belül nehezen összeegyeztethetők. Ezt a kérdést érdemes kissé részletesebben is megvizsgálni.

### 2.13. Az alföldfásítás és a mezőgazdasági érdekek

Az erdőtelepítések és fásítások legelőször és legközvetlenebbül a mezőgazdaság érdekeit érintették. A gazdák részben joggal érezhették úgy, hogy az egész alföldfásítási programot tulajdonképpen kívülről, jórészt az erdészeti érdekeinek megfelelő szempontok alapján rájuk erőltették. Ráadásul úgy, hogy korlátozták a birtok használatát, hiszen az erdőtelepítésekkel előírták, hogy a birtok egy részén mit ültessenek, termeljenek. Mindezek fejében a fából remélhető gazdasági haszon, a fasorok, erdőpászták, erdőoltok várható mikroklímatis jótekonny hatása jelentkezhetett. Mégis ismételtén utalnunk kell rá, hogy a birtokhasználatba való beavatkozás - bármennyire szolgálta is az a hosszabb távú érdekeket - bizony ellenérzést is kelthetett.<sup>160</sup> Az eredményesség vizsgálatakor ezt a szempontot nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

A kijelölések során egyfajta idealizált határbeosztás keletkezett. A tanyák, tanyabejárók fásítása, a dűlőutak, szántóföldek, rétek és legelők megfelelő fasorokkal való szegélyezése ugyanakkor mintegy konzerválta is az összeírásakor, kijelöléskor talált viszonyokat.

A ta-



nyák, de még inkább a birtokok azonban állandó mozgásban voltak, tulajdonosuk, kiterjedésük, sőt olykor művelési águk is változott. A birtokfeldarabolások, - összevonások a fásítás szempontjából gyakran új helyzetet teremtettek. Abban az esetben, amikor a már fásításra kijelölt határt tagosították - mint például 1942-ben Jászkisér esetében<sup>161</sup> -, új kijelölést rendeltek el. (Pontosnak tartották viszont kikötni, hogy az erdőtelepítés alá vont terület az új határbeosztással sem kisebbedhet.) Összességében így azt állapíthatjuk meg, hogy még a viszonylag állandónak mondható birtokviszonyok, határbeosztások mellett is a fásítások kijelölése nem egyszeri, hanem folyamatos munkát kívánt volna.

Az eredmény, tehát maguk a fásítások, erdőtelepítések megvalósulásukkal is csak részben segíthették elő a birtokok belső rendjét, a bennük folyó gazdálkodást. Gyakran akadályozták a táblabeosztást, útban voltak a szinte évről évre változó mezőgazdasági termelésnél. Az a kezdeti célkitűzés tehát, amely szerint a fásításoknak mintegy térbeli keretet kellett adniuk a mezőgazdasági termeléshez, még azonos birtokon, birtokos esetében is nehezen valósult meg. A mezőgazdasági termelés évről évre változó igényeit ugyanis nem volt egyszerű összeegyeztetni a fásítások évtizedekig meghatározott helyével. Ezért nem kell csodálkoznunk azon, hogy a kijelölések során a birtokosok úgy vélték, hogy a fasorok helyett szívesebben telepítenek egy tagban erdőt.

A kijelöléseknek, erdőtelepítéseknek természetesen a mezőgazdaságin túl is voltak hatásai. Az előzőeket folytatva utalhatunk a kijelölések térképészeti vonatkozásaira is. Például a Szabolcs megyei Pátróha községben 1937-ben az állami földmérés új alaptérkép készítését kezdte el.<sup>162</sup> Az erdőészeti kijelölést végzők kezdetben úgy vélték, hogy megvárják

az új alaptérképet, és annak alapján majd könnyebben elvégzik az összeírásokat, kijelöléseket. A földművelésügyi miniszter azonban másképpen rendelkezett. Előírta, hogy soron kívül, még az alaptérkép adatainak felmérése előtt el kell végezni az alföldfásítási kijelölést. Az új alaptérképekre pedig már a kijelölt fásításoknak is mint létező fasoroknak, facsoportoknak kell rákerülniük. (Az, hogy a kijelölt fásítandó területek a ténylegesen fával borítottakkal egyenlő elbírálás alá essenek az 1935. évi IV. tc. életbe léptetésekor - 1938-ban -, és különösen a felszabadulás utáni birtokrendezésekkor merültek fel.)

Az alföldfásítási összeírások, kijelölések során vízügyi érdekeket is érintettek. Például a Kőrös-Tisza-Marosi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat algyői területét 1935-ben írták össze, végezték el a kijelöléseket.<sup>163</sup> A társulat kifogásolta a rárótt fásítási kötelezettséget, mondván, hogy "a társulat ezen működésénél tisztán és kizárólag az árvízvédelmi érdekek lehetnek csupán a mérvadók." Ennek alapján kérték a nagyfai "irtványföldek és szántók" fasorokkal való körülültetésének elengedését. Véleményük szerint az az árvízvédelmi érdekeket sérti. Felajánlották viszont, hogy a fasorok helyett nem a hullámtéren, hanem a társulat mentett oldalon lévő birtokán egy tagban ültetnek erdőt, "mivel az egy tagban telepített erdők megőrzése sokkal kevesebb költséggel és nagyobb eredménnyel jár, mint a fasoroké." A társulat többszöri kérelmére, felterjesztésére végül is a földművelésügyi miniszter kedvező választ adott. A hullámtéren nem írt elő fásítást, a mentett oldalon pedig engedélyezte a fasor helyett az egy tagban történő erdőtelepítést.

Az alföldfásítás érintette a vadgazdálkodási érdekeket is. A vadászterületen állandó fedettséget biztosító fás vegetáció

már önmagában is jelentős vadvédelmi tényező. A vadászok, vadgazdák fásításokkal kapcsolatos igényeit a nagy telek tapasztalatai csak megerősítették.<sup>164</sup>

Összefoglalás Az alföldfásítási program - miként az célja is volt - legközvetlenebbül a mezőgazdasági birtokok művelésébe avatkozott bele. Nehezen lehetett azonban összeegyeztetni a fásítások, erdőtelepítések olykor évtizedekig meghatározó jelenlétét a mezőgazdasági területek szinte évenként változó igényeivel. Ezért általánosan mondható az a törekvés, amely szerint a birtokok inkább összefüggő erdőtestek telepítését vállalták, mint fasorokét, erdőpásztákét. Ez a tény jelentősen befolyásolta a kijelöléseket, sőt az alföldfásítási törvényben meghatározott "tervszerű elrendezés" is csorbát szenvedett. Az egyéb (vízügyi, térképészeti stb.) szempontok szintén befolyásolhatták a kijelöléseket, tényleges erdőtelepítéseket. A térbeli elrendezés nehézsége a jövőre nézve is komoly figyelmeztetés. A fásításokat csak viszonylag állandó határbeosztás esetén érdemes elkezdni.

#### 2.14. Alföldfásítás a II. világháború éveiben

1938-tól kezdődően Magyarországhoz több erdős területet visszacsatoltak. Így az alföldfásítás egyik kiindulási alapja, nevezetesen az országos fahiány némileg enyhült. Ennek alapján olyan hangokat is lehetett hallani, amelyek szerint az alföldfásítási akciót egyszerűen le kell állítani. Mégis inkább azok az érvek találtak meghallgatásra, amelyek szerint az Alföld fásítását tovább kell folytatni, és minél előbb befejezni.<sup>165</sup> 1943-ban egy tanácskozáson egyenesen azt ve-

tették fel, hogy az állam vegye kezelésbe a beerdősítendő területeket, illetve mindenhol saját szakközegeivel végezze el az erdőtelepítéseket.<sup>166</sup> (Megjegyezzük, hogy erre az 1935. évi IV. tc. lehetőséget adott, ráadásul KAÁN Károly már 1935-ben sürgette ezt a megoldást.<sup>167</sup>)

Az elméleti viták ellenére tovább folytak az összeírási, kijelölési munkálatok. Igyekeztek mindezt gyorsítani, de a területvisszaosztalásokkal újabb alföldi községek határában kellett elvégezni az összeírásokat és kijelöléseket. A kezdeti, mintegy 7,5 millió kh (kb. 4,3 millió ha) összeírandó terület 10,3 millió kh-ra (kb. 5,9 millió ha) emelkedett. A következő táblázat az összeírási és kijelölési munkák 1944. februári állapotát mutatja:<sup>168</sup>

Összes, az alföldfásítási törvény hatálya alá vont terület:

10 271 752,7 kh (5 911 393,2 ha)

Az összeírási munkák készültségi foka

befejezett	folyamatban lévő	még el nem kezdett
6 910 872,7 kh (3 977 207,2 ha) 67,3 %	216 497 kh (124 594 ha) 2,1 %	3 119 301 kh (1 795 158 ha) 30,3 %

A térkép készültségi foka

befejezett	folyamatban lévő	még el nem kezdett
6 914 775,7 kh (3 979 453,4 ha) 67,3 %	413 131 kh (237 757 ha) 4,0 %	2 943 846 kh (1 694 183 ha) 28,7 %

A kijelölési tervek készültségi foka

befejezett	folyamatban lévő	még el nem kezdett
5 589 178,7 kh (3 216 572,3 ha) 54,4 %	913 101 kh (525 549 ha) 8,9 %	3 004 058 kh (1 728 835 ha) 29,2 %

Megjegyzés: A számhiba, ebből eredően a százalékos kimutatásban szembetűnő hiány az eredeti iratban van.

Az elkészült kijelölési tervek (5 589 178,7 kh - 3 216 572,3 ha) további ügymenete

az érdekeltekkel letárgyalták	az erdőgazgatóság felülvizsgálta	mezőgazd.-i kamarák- nál tárgyalják	FM-hez felter- jesztették	FM jóvá- hagyta
3 443 235,5 kh (1 981 582,0 ha) 61,6 %	3 633 561,9 kh (2 102 624,8 ha) 65,4 %	98 093,6 kh (56 452,9 ha) 1,8 %	883 825,5 kh (508 641,6 ha) 15,8 %	3 059 735,4 kh (1 818 427,7 ha) 54,7 %

Megjegyzés: A százalékok az elkészült tervekhez viszonyítottak.

A táblázatból látható, hogy minden nehézség ellenére több mint 6,5 millió kh-on (kb. 3,7 millió ha) elvégezték az összeírást és kijelölést, főleg az egyeztetési és jóváhagyási eljárások hiányoztak még.

Az erdős területek visszakerülésével több erdőmérnök jutott állandó munkahelyhez, így az addig ideiglenes minőség-nem alkalmazott alföldfásítók helyzetét is rendezni kellett. "Az alföldfásítás végrehajtásához fűződő érdekeket - írta 1944-ben a földművelésügyi miniszter a pénzügyminiszternek - és az elérni kívánt célokat a személyzeti kérdés átfogó megoldásának további elodázásával veszélyeztetni nem szabad."<sup>169</sup> Ennek alapján kérte, hogy az alföldfásításban alkalmazott személyzetre állapítsanak meg az ideiglenes státus helyett állandó létszámot.

A megnövekedett feladatok miatt azonban nem tudtak (főleg a hegyvidéki erdőigazgatóságok) megfelelő személyzetet alföldfásítási célokra biztosítani. Jellemző az ungvári (ma: Uzsgorod - Szovjetunió) erdőigazgatóság 1944. januári jelentése: "Az alföldfásítási és összeírási munkálatokkal, külső felvételekkel és azoknak belső feldolgozásával az erdőigazgatóság 1943. év második felében sem foglalkozhatott érdemben, mivel a megfelelő munkaerő ezen munkák végzéséhez hiányzik."<sup>170</sup>

Visszatérve a földművelésügyi miniszteri átiratra, arra a pénzügyminiszter 1944. áprilisában válaszolt. Nem engedélyezte az alföldfásítási munkákban foglalkoztatott erdőmérnökök állandósítását. Döntését azzal indokolta, hogy amúgy is sok erdőmérnök és erdőri állás betöltetlen, "indokolatlan lenne tehát az üres állások számát tovább szaporítani."<sup>171</sup> Amikorra lehetőség lett volna az alföldfásításhoz megfelelő személyzet biztosítására, már nem volt elegendő erdősz. A

háborús helyzet mindezt még fokozta.

A háború azonban az alföldfásítás végrehajtási munkáiban is nehézségeket okozott. Például két gyomai birtokos a kötelezően előírt fásítására azért kért 1944 áprilisában haladékot, mert katonai szolgálatot teljesítettek.<sup>172</sup> A földművelésügyi miniszter semmisnek nyilvánította a korábbi, közigazgatási bizottsági határozatot, és 1944-őszéig haladékot adott nekik.

Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, a tiszai középső járásban pedig már egyszerűen azt kérték, hogy az alföldfásítási törvény végrehajtását a háború befejezéséig függeszzék fel.<sup>173</sup> Ha nem is függesztették fel, de ők 1945. június elsejéig haladékot kaptak.

A világháború éveiben az alföldfásítási kísérletek tovább folytak, sőt újabbak beállítását kezdték meg. A kecskeméti homokfásítási kísérleti telep kebelén belül 1941-ben Bugacon kezdtek újabb kísérleteket. Összesen 13 új kísérleti parcellát állítottak be, amelyek összterülete 113,8 kh (55,49 ha) volt.<sup>174</sup>

Ugyancsak a kísérleti telep bővítését kezdték el Püspök-ladányban is. 1944-ben a hídlábpusztai 404,1 kh (232,56 ha) beerdősítését vállalták, amely szintén kísérleti célokat szolgált volna.<sup>175</sup> Megjegyzendő még, hogy ugyanitt egy nagyobb, mintegy 900 kh-nyi (kb. 518 ha) területet is felajánlottak erdőtelepítésre, de TURY Elemér erről a következő véleményt írta: a "felajánlott legelő III/b-IV. osztályú szódás és padkás sziktalaj, amelyen növényi vegetáció alig van, így azt sikeresen beerdősíteni nem lehet."<sup>176</sup> Ennek alapján aztán nem is kezdtek a felajánlott területen kísérleteket.



A kísérleti területek bővítésén túl lehetőség volt a csemetekert-hálózat továbbfejlesztésére is. Az új csemetekertek létesítésével olyan érdekeket is érintettek, amelyek részben a háborús helyzettel, részben viszont a birtokosok egyéb érdekeivel függtek össze. Példa erre az egyik nagykunsági település. Kisújszállás Városi Mezőgazdasági Bizottsága 1943-ban levélben fordult a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarához, amelyben kérte, hogy a kamara akadályozza meg a kisújszállási csemetekert tervezett bővítését. Indokolásukban azt írták, hogy a csemetekertben sok napszámost foglalkoztatnak, aminek következtében a városban megemelkedett a napszám ára - ha egyáltalán lehet napszámot kapni. A kert tervezett bővítése - a katonai behívásokkal együtt - még tarthatatlanabb helyzetet okozna a mezőgazdaság jogos napszámigényét illetően, panaszkodtak a kisújszállásiak. Láthatjuk, helyenként és esetenként az is baj volt, ha az alföldfásítással munkaalkalmat teremtettek. (A kamara egyébként a kérelmet elutasította, mert az ellenkezett az országos érdekekkel.<sup>177</sup>)

Összefoglalás. A II. világháború éveiben megnövekedett erdős területek ellenére sem állították le az alföldfásítási akciót, sőt azt kiterjesztették a visszakerült területek egy részére is. Az összeírásoknak, kijelöléseknek most már nem a pénzihiány, hanem a létszámhiány szabott határt. A kijelölt területek fásításában pedig a háborús helyzet okozott egyre több nehézséget. Pedig fogalmazódtak a fásításokkal kapcsolatos további, új igények is.

## 2.15. További célok, irányok

Az alföldfásítási törvénnyel és magával az alföldfásítással kapcsolatos elképzelések, tervek gyakran túlmutattak a már elért eredményeken, célkitűzéseken. Elég itt az első és talán legfontosabb elképzelésre - amelyet a törvényben is megfogalmaztak - a beerdősítendő területek állami kezelésbe, illetve tulajdonba vételére rámutatni. Az általunk vizsgált időszakban - miként már arra utaltunk - nincs nyoma annak, hogy ajánlottak volna fel területet állami fásításra. Pedig a továbblépésnek ez lett volna a legfontosabb iránya. Ugyanakkor - ahogyan már láttuk - az állam sem törekedett a fásítandó területet saját kezelésbe, illetve tulajdonba vételére. Tenát az alföldfásítási törvénynek ezt a pontját úgy kell értékelnünk, mint amelynek a végrehajtására nem voltak meg - elsősorban a magántulajdonon alapuló társadalmi berendezkedés következtében - a feltételei. Ahhoz, hogy a törvényben biztosított lehetőség megvalósuljon, alapvető társadalmi és gazdasági változásra lett volna szükség.

További elképzelés volt az alföldfásítási törvény térbeli hatályának a kiterjesztése. A második világháború idején visszakerült országrészek síksági, dombvidéki erdeire - miként már utaltunk rá - ez meg is történt. Például a zilahi (ma: Zilah - Románia) járásra 1943-ban elkészültek a fásítási tervek.<sup>178</sup> A Kisalföldi Mezőgazdasági Kamara 1944. január 20-án tartott választmányi ülésén hozott határozat alapján kérte a földművelésügyi minisztert, hogy az alföldfásítási törvényt a Kisalföldre is terjesszék ki.<sup>179</sup> "Mezőgazdasági művelés alatt álló területeinken - írták kérvényükben - a majdnem állandóan fújó szelek kényük-kedvükre száguldanak, igen sok kárt okozva a gazdának." A földművelésügyi minisz-

ter ennek megfelelően utasította a komáromi (ma: Komarno - Csehszlovákia) erdőigazgatóságot, hogy - hasonlóan a Nagyalföld és a kopárvidékek gyakorlatához - a fásításokat ingyen csemetékkel segítse.

KAÁN Károly 1939-ben megjelent könyvében ("Alföldi kérdések. Erdők és vizek az Alföldi kérdéseiben") az alföldfásítás történelmi szükségszerűségét elemezte. SZÉCHENYI István elképzelései alapján úgy vélte, hogy az alföldi lecsapolások és vízrendezések csak az első lépést jelentik az alföldi gazdaság megjavításában. Az öntözési hálózat kialakítása és a természetesen elrendezett fásítások adják a megfelelő keretet az alföldi gazdálkodáshoz. Ezért is szorgalmazta már a törvény előkészítése során is a tervszerű elrendezést, illetve azt, hogy a fásítások kapcsolódjanak a csatornázásokhoz. A fásításokat, erdőtelepítéseket így mintegy magasabb rendbe illesztette bele.

TUZSON János az alföldfásítást biológiai, ökológiai szükségszerűségnek tartotta. Rámutatott, hogy az Alföldön legalább 1 millió kh (kb. 575 500 ha) erdőnek kell lennie, azaz a meglévő erdőterületet további 800 ezer kh-dal (kb. 460 000 ha-val) kell növelni.<sup>180</sup>

Az alföldfásítás részletkérdéseiben is voltak további ötletek, javaslatok. Így nagyon fontos volt a gyorsan növő lágy lombfák telepítésének a szorgalmazása.<sup>181</sup> Ez a törekvés nemzetközi megerősítést is nyert. A Nemzetközi Erdészeti Központ (Centre International de Sylviculture - C.I.S.) 1943 augusztusában a Csorba-tónál tartott ülésén ajánlást fogadott el az erdőn kívüli fásítások előmozdításáról.<sup>182</sup> "A gyorsan növő fafajok - írták - minden művelési lehetőségének - különösképpen a nyár- és más értékes lombosfa ültetvényezések - kihasználásával az erdőn kívüli fakitermelés jelen-

tékeny módon növekedik mind nagyságban, mind pedig értékben, mindenben és minden körülmények között biztosítva a földművelés hathatós védelmének eszközeit, és egybekötve vele a vidék feljavítását is." (A hazai nyárfatermesztésnek nagy szószólója volt KOLTAY György. Ő már 1938-ban, az I. Soproni Nyári Egyetemen, "Az ártéri erdőgazdálkodás és a nyárfakérdés" címmel tartott előadásában beszélt a nyár nagy produktivításáról.<sup>183</sup>) A II. világháború utáni hazai és nemzetközi törekvések igazolták a gyorsan növekvő lágylombfák telepítésével kapcsolatos célkitűzéseket.

Szintén az erdőn kívüli fásításokkal függtek össze a legelőfásítások is. BÍRÓ János már az 1920-as évek végén felhívta rá a figyelmet, hogy az alföldfásító természetes szövetsége a legelőgazda, de nagyon kevés történt a korszerű legelőfásítások megvalósításáért.<sup>184</sup> Azért jelezték, hogy az alföldfásításnak ebben az irányban is tovább kell fejlődnie.

Szintén a továbbfejlesztés irányára mutattak rá akkor is, amikor felvetették, hogy az alföldfásítási akció a természetvédelmet is jól szolgálná. Az állatok búvóhelyének biztosításán túl különösen a tájvédelmet, a tájszépészetet emelték ki. "Már a közérdekű fásítások kijelölésénél is figyelembe kellene venni - írták 1939-ben -, különösen azokat a tájrészeket, amelyek a vonatról, a nagyforgalmú közutakról, a dunai hajókról lépten-nyomon az utazó szemébe ötlenek."<sup>185</sup> A főútvonalak mellett elsősorban a fenyőtelepítéseket szorgalmazták.

A továbblépés természetesen elképzelhetetlen volt a meglévő fásítások hathatós védelme nélkül. A szándékos rongáláson kívül főleg a legeltetett területeken volt nagy a kár.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara például egyenesen azt kérte a földművelésügyi minisztertől, hogy tiltsa meg az árokpartok legeltetését. Ettől azt remélték a debreceniek, hogy sem a legelő állatok, sem az állatok őrzésével megbízott gyerekek nem rongálják a fákat.<sup>186</sup> A kamarai szándék mindenesetre jelezte, hogy ebben az irányban is lépéseket kell tenni.

Összefoglalás Az alföldfásításnak a továbbfejlesztésére vonatkozó elképzelések sok, ma is érvényes megfontolást foglaltak magukba. A továbblépést jelentő tervek csírájában tartalmazták azokat a meggondolásokat, amelyek alapján a II. világháborút követően - megváltozott gazdasági és társadalmi viszonyok között - megújították a munkát. Ehhez azonban szükség volt arra, hogy az említett törekvések tükröződjenek az erdészeti politikában is.

## 2.16. Az alföldfásítás és az erdészeti politika

Mai megfogalmazás szerint "az erdőgazdasági politika az erdő és erdőgazdaság elé kitűzött feladatok mindenkor legjobb teljesítéséről való gondoskodás, az erdő sokoldalú funkciói és a társadalom helyesen megfogalmazott szükségletei közötti összhang, lehetőleg szoros kapcsolat és harmónia biztosítása."<sup>187</sup>

A hazai erdészeti politika kialakulása és fejlődése is elválaszthatatlan KAÁN Károly nevével. Ő akkor dolgozta ki a modern magyar erdészeti politikát, amikor az ország kényszerű gazdasági helyzete folytán a legnagyobb szükség volt rá, de lehetőség is volt annak gyakorlati keresztülvitelére. Gazdaságpolitikai munkáiban abból indult ki, hogy az addigi

erdészeti politika, helyesebben erdészetfejlesztő elképzelések, törvények és rendeletek ellenére sem tudott "az okszerű erdőgazdálkodás kellő általánosságban" megvalósulni.<sup>188</sup> Tehát szükség van egy hatékonyabb, kidolgozottabb rendszerre. Ugyanakkor az ország első világháború utáni új helyzete folytán szintén módosítani kell az addigi gyakorlatot, de legelőször is a hazai erdőgazdálkodás elé tűzendő célokat.

Míg korábban a belterjesebb gazdálkodást jelentő mezőgazdasági művelés érdekében az erdőterületek ésszerű csökkentését látták célszerűnek, addig KAÁN Károly egyértelműen az erdőterület növelését szorgalmazta. Előtte csak a terméketlen, másra gazdaságosan nem használható területek fásítását próbálták elősegíteni, ő már az általános területnövelést tartotta szükségesnek. A meglévő erdőkben pedig a belterjesebb gazdálkodást, az értékesítési és feldolgozási viszonyok javítását tűzte ki célul.

Mind a területnövelési, mind a belterjességre való törekvés egyetlen nagyobb célt szolgált, a több fát. Ráadásul ezt a több fát az általános faínségben az ország növekvő türelmetlenséggel várta. Ezzel a türelmetlenséggel kapcsolatban elég talán egy cseppet sem elhanyagolható lelki oldalra is rámutatnunk.

A fahiányban Magyarország csak az egykori magyarországi erdőkre számíthatott. Ráadásul éppen azoktól az országoktól kellett elnyernie a szállítmányokat, akikkel szemben revansra gondolt - miközben azok is ellenséges érzületet tápláltak Magyarországgal szemben. Tehát a fával kapcsolatban jelentkezett függőség túlmutatott az erdőgazdálkodás határain. Így érthető, hogy miért merült fel a fásításokkal kapcsolatban még a "nemzetbiztonsági" szempont is.

Ebben a helyzetben KAÁN Károly mégis úgy vélekedett, hogy: "Kívánatos pedig mindenekelőtt reá világítanunk arra, hogy nem egyedül az ország megconszokítása folytán kell szőnyegre kerülnie az alföldi erdőtelepítések kérdésének."<sup>189</sup>

Az addigi alföldfásítási munkákat értékelve világosan látta, hogy a síkvidékeken csak a mezőgazdasággal összefogva lehet eredményeket elérni. Ez szintén új elem a hazai erdészeti fejlesztő célkitűzések között. Igaz, korábban is voltak elképzelések például az erdőgazdálkodás és a legelőgazdálkodás, vagy a turisztika igényeinek az összehangolására. Azok azonban inkább kényszerű együttélések, mint céltudatos együttműködések voltak. KAÁN Károly azonban szakított a mező- és erdőgazdaság rosszul értelmezett egymásmellettségével, helyette tudatosan hirdette az egymásrautaltságot. A mező-, erdő- és vízgazdálkodás egységének megteremtése (figyelemmel a természetvédelmi szempontokra) egy - mai fogalmaink szerinti - "komplex tájhasznosítás" megvalósítását körvonalazta.

Az átfogó, többirányú tájhasznosítást a gazdasági célok túl bioklimatikus szempontok is sürgették. KAÁN Károly a fásítások melletti érvelésében a XIX. században kialakult, az erdőségek eső- és páráképző hatására, porszűrőképességére vonatkozó elméleteket is megemlítette. Igaz, időközben a (külföldi) mérések nem igazolták mindenben a korábbi sejtéseket, azok mégis alkalmasak voltak az erdészeti célok össztársadalmivá tételére. Így kapcsolódhatott össze az alföldfásítás a tüdővész elleni harccal. A "kormány - monita KAÁN Károly az ország egészségügyi helyzetével foglalkozó tanácskozáson - sem végezhet valóban jobb és a nemzet létére fontosabb beruházást, mintha alföldi erdők telepítésére és a fásítására akármennyit is áldoz. Mert ezzel a színmagyar-ság egészségének jelentékeny javulását segíti elő ..."<sup>190</sup>

Így kerülhetett be az alföldfásítási törvény szövegébe az egészségügyi szempont is, és így válhatott - a gazdasági és egyéb megfontolások alapján - a KAÁN Károly-i erdészeti politika egy része 1923-ban törvénné. Láttuk azonban, hogy még a megfelelő törvény sem volt elegendő az elmélet gyakorlati válásához. Ezért az erdészeti politikának továbbra is felszíner kellett tartania - egyebek mellett - az alföldfásítás kérdését is.

Amikor 1935-ben újra megerősítést nyertek az alföldfásítási rendelkezések, jelentőségükkel LESENYI Ferenc külön is foglalkozott a II. Nemzetközi Erdőgazdasági Kongresszus alkalmával készített összefoglalójában. Rámutatott, hogy az alföldfásítás Magyarország erdőgazdasági politikájának sajátos, szinte legfontosabbnak mondható alkotórésze. Gyakorlati megvalósításuk "az egész mai Magyarország boldogulásának egyik elsőrangúan fontos" tényezője.<sup>191</sup>

Az alföldfásítási elképzelések, de az egész magyar erdészeti politika szempontjából jelentős változást reméltek az erdős országrészek visszacsatolásától. A Felvidék, Kárpátalja és Észak-Erdély visszakerülésével azonban a faellátás egy csapásra nem oldódott meg. Így az alföldfásítási célkitűzések továbbra is a hazai erdészeti politika részei maradtak. Sőt azok túléltek a második világháborút, hiszen a megváltozó gazdasági és társadalmi viszonyok között is a fahiány leküzdésére az erdőterület növelése kínálkozott az egyik útnak.

Összefoglalás A modern  
magyar erdészeti politika születésének pillanatától része volt az erdőtlen területek, így az Alföld fásításának a kérdése. KAÁN Károly az országos erdészeti politika szintjére emelte az addigi magán- és egyesületi kezdeményezéseket. A



megvalósítására tett elégtelen lépések az alföldfásítás ügyét folyamatosan a felszínen tartották. Így a második világháború után újra átgondolandó erdészeti politika ezt a kérdést mintegy megörökölte. Ez azonban már a II. világháború utáni időszak történetének része.

Vizsgálódásunkkal azonban egyelőre maradjunk még a két világháború közötti időszaknál. Tekintsük át az alföldfásítási munkák nyilvántartását, a statisztikai adatokat.

2.17. Milyen eredményeket hoztak egy község és egy megye számára az alföldfásítási célkitűzések?

Amikor végigkövetjük az országos alföldfásítási célkitűzéseket, az országos szervek, a minisztérium által megfogalmazott programokat, joggal vetődik fel a kérdés, hogy ezek mit jelentettek az egyes községeknek, alföldi megyéknek. A számszerű eredmények meghatározásához helyi és országos szinten ismernünk kellene a vizsgált időszak (tehát 1920-tól 1944-ig terjedő idő) kiindulási és végső állapotát. Ilyen erdőfelmérés azonban sem az egyes községek határára, sem országosan nem készült. Mégis vannak olyan adatok, amelyek alapján legalább tendenciájában láthatjuk a munkák eredményeit.

Kunhegyes község alföldfásítási összeírási és kijelölési tervét 1936-37-oen készítették el.<sup>192</sup> Az összeírási munka során maradéktalanul végrehajtották azt az elvárást, hogy az 1920-tól telepített erdőket, gazdasági fásításokat és fasorokat külön feltüntették. Ezzel mintegy jelezték az 1920-tól 1936-ig eltelt időszak fásítási teljesítményét.

Az összeírás során találtak (1920 előtt telepített)

erdőt 48,3 kh-on (27,8 ha);

facsoportot 0,23 kh-on (0,13 ha) és

fasort 7,3 kh-on (4,2 ha)

Kijelöltek erdőt 511,2 kh-on (351,8 ha);

facsoportot 1,24 kh-on (0,71 ha) és

fasort 59,0 kh-on (34,0 ha).

(Megjegyzendő, hogy 1400 fm fasor számított 1 kh-nak.)

A kijelölt erdőtelepítésből 27,1 kh-on (15,6 ha-on) már 1920-tól elvégezték az erdőültetést, mégpedig önkéntes felajánlásra. Ennél sokkal jelentősebb, hogy a létesítendő fasorok közül már 45,7 kh (26,3 ha) a kijelölés időpontjában megvolt. Ezt is önkéntes felajánlásra telepítették, hiszen a kijelölések előtt csak úgy folyhatott a munka. Mind az erdőtelepítési, mind a fasorültetési munkákban a közösségek, Kunhegyes nagyközség és a Kunhegyesi Legeltetési Társulat jár az élen. Olyannyira, hogy az utóbbinak már fasor telepítését elő sem írták, mert előzőleg birtokát megfelelően körülszegélyezte fákkal. Tehát igazolták azt a minisztériumi véleményt, hogy leginkább a közületek fásításait kell támogatni, mert ők tényleg hajlandóságot is mutatnak a telepítésekre.

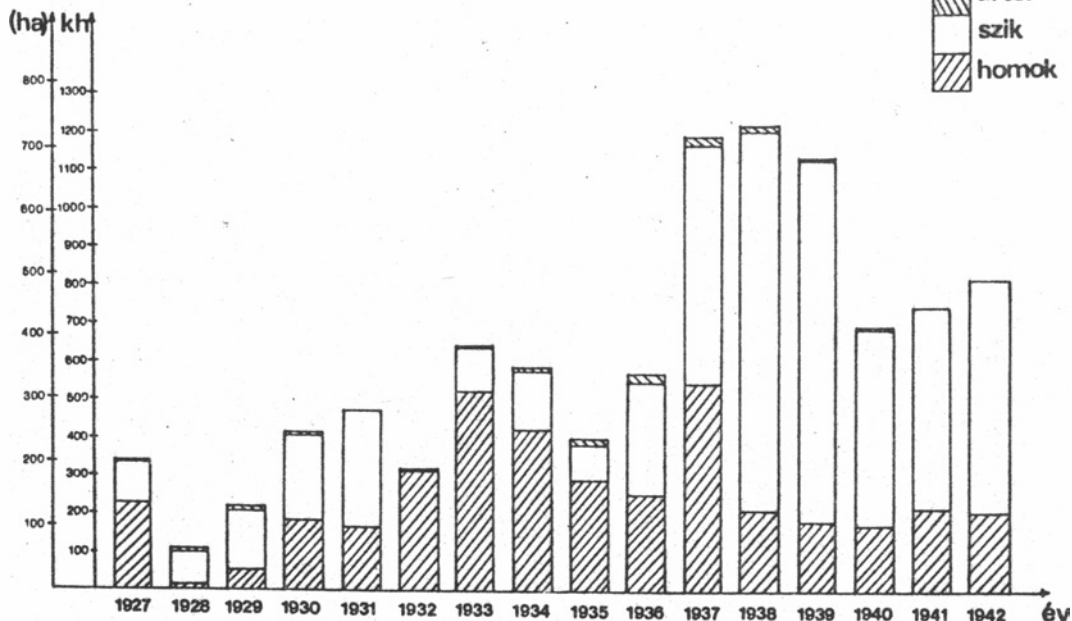
Mindezek után természetesen érdekkel bennünket, hogy a kijelölt telepítésekből 1944 őszéig mennyit végeztek el. Legközelebb 1947-ben készült felmérés, de csak kimondottan az erdőterületekre, a fasorokra, facsoportokra vonatkozóan nem. Mégis Kunhegyes határában 95 kh (54,7 ha) erdőt találtak.<sup>193</sup> A növekmény tehát  $(95 - (48,3 + 27,1)) = 19,6$  kh (11,3 ha). Ha ehhez hozzávesszük a háborús fahiány által kitermelt állományokat (az ún. Kossuth-kertet vágták ki<sup>194</sup>), jelentősnek mondható a növekedés a kijelölést követő hét évben.

A munkák ütemének növekedéséről tanuskodnak a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei (ahová Kunhegyes is tartozott) adatok is. A megye alföldfásítási törzskönyve a következő értékeket tartalmazza: 195

### Jász - Nagykun-Szolnok vm. alföldfásítási törzskönyve

Teljesített erdőtelepítések és fásítások

Jelmagyarázat



Az oszlopdiagram adataiból megállapítható, hogy a három csoportba sorolt talajokon folyó erdősítések legkisebb részét az ártéri erdőtelepítések képezték. Ugyanakkor az is látható, hogy a szikesfásítási kísérletek eredményeinek megismerésével fokozatosan nőtt a sziken végzett erdőtelepítések aránya.

Bár itt mindenképpen érdemes megjegyeznünk, hogy az alföldfásítási törzskönyvben nem szerepeltek sem a mezősi, sem a réti talajokon végzett erdősítések, így a nem homoki és ártéri talajokon történő ültetéseket valószínűleg sziken végrehajtott erdőtelepítésként írták be.

Mind a helyi (törvényhatósági, illetve erdészeti igazgatási), mind az országos alföldfásítási törzskönyvekkel kapcsolatban azonban egy másik, az előbbieknél sokkal fontosabb szempontot is tisztáznunk kell. A szegedi erdőigazgató egy 1935-ben kelt levelében írta: "Mint hogy az összes fásításokat évente ellenőrizni, pontosan felvenni nem lehet, az eddig betervezett alföldfásítási törzskönyv hatályon kívül helyezendő, mert ez főként a kiadott csemeték mennyisége alapján vezetett, s így a valóságot legfeljebb csak megközelíti, de a legtöbb esetben lényegesen eltér attól."<sup>196</sup>

Az alföldfásítási kimutatásokat valóban a kiadott csemeték mennyisége alapján vezették úgy, hogy általában 4000 csemetét számoltak egy k.hold erdőnek. Igaz, az ültetéseket ellenőrizték, de ha el is ültettek minden egyes kiadott csemetét, még abból nem biztos, hogy fa, illetve erdő lett. Ezért szabad a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei alföldfásítási törzskönyv adatait is csak tendenciájában elfogadnunk.

Összefoglalás. Az országos célkitűzések a községekben, városokban megjelentek. Községenként ugyan bizonyára eltérő, de mégis figyelemre méltó volt az

1920-tól önkéntes felajánlásra történő erdőtelepítés, faültetés. Az alföldfásítási törvény végrehajtása tehát jobbra a birtokosokra volt bízva. Az önkéntes felajánlások alapján már a kijelölések megkezdése előtt fásítottak, telepítettek. A kötelezően előírt erdőtelepítés végrehajtására pedig csak helyenként volt meg minden szükséges eszköz (csemete, hitel, saját pénzügyi fedezet stb.), úgyhogy az erdőtelepítéseket csak hosszabb távon tudta behajtani az érdekelteken. Ráadásul azt is csak fokozatosan, az 1930-as évek végére befejeződő összeírások alapján. Ebben a helyzetben ténylegesen a birtokosok hozzáállásától függött nagyon sok dolog. A nem megfelelő viszonyulás pedig - mivel senki birtokát sem fenyegetett az állami kezelésbe vétel - lehetőséget adott a munkák késleltetésére.

Kunhegyes példáján viszont azt láttuk, hogy a községben - főleg a birtokközösségek - igyekeztek a fásítást megvalósítani. Igazolva azt, hogy a jogi személyek érdeklik meg a legnagyobb támogatást. Ez mutatja, hogy nem volt hatástalan az alföldfásítási propaganda. A birtokosok egy része felismerte a fásítás szükségességét, elkezdte azt megvalósítani. A megvalósulás azonban csak részben követhető nyomon. Az alföldfásítási törzskönyvben a számszerű értékek csak fenntartással fogadhatók el, mint ahogyan az ebből kikerekedő országos értékek is.

## 2.18. Országos alföldfásítási adatok

Az alföldfásítás tényleges eredményeinek megítélésében alapvető kérdés a telepített erdők, fasorok és gazdasági fásítások összes területe. Láttuk, hogy valódi gyarapodást csak

akkor lehetne kimutatni, ha minden egyes község 1920. évi és 1944. évi (mondjuk, nyári) állapotát ismernénk. Ráadásul nemcsak az erdők területét, hanem a fasorok és gazdasági fásítások adatait is. Ekkor is feltételeznünk kellene azonban azt, hogy minden elsőkivitelű telepítés megérte a második (1944. évi) felvétel idejét. Természetesen ilyen adatok nem állnak rendelkezésünkre nemhogy az egész Alföld, de egyetlen község esetében sem. Mégis van támpontunk az elvégzett erdősírtési munkák nagyságára vonatkozóan, hiszen a telepítéseket az alföldfásítási törzskönyvben rögzítették. (Előtte az alföldi erdőtelepítéseket is a kopárfásítási törzskönyvbe írták be.) Igaz - miként már utaltunk rá - a törzskönyvi adatok jórészt a kiadott csemeték alapján születtek, így a tényleges megvalósulásról keveset árulnak el. Mindezek ellenére a törzskönyv számsorai szolgáltak alapul az évenként összeállított statisztikai jelentéseknek, illetve az erdészeti hatóságok éves tevékenységéről szóló beszámolóknak. Lássuk ezek után, hogy az általunk vizsgált időszak adatai mit mutatnak.

év	kh	ha
1920	nincs adat	
1921 <sup>+</sup>	1 679,81	( 967)
1922 <sup>+</sup>	1 615,82	( 930)
1923 <sup>+</sup>	2 882,60	(1 659)
1924 <sup>+</sup>	3 329,10	(1 916)
1925 <sup>+</sup>	2 079,20	(1 197)
1925		} 5 708 <sup>⊕</sup>
1927		
1928		
1929		2 299 <sup>⊕</sup>
1930		2 754 <sup>⊕</sup>
1931		4 249
1932		3 162
1933		3 532
1934		3 786
1935		4 401
1936		6 239
1937		8 693
1938		7 132
1939		8 330
1940		5 509
1941		16 115
1942		4 265
1943		8 572
1944 (tavasz)	5 004,3	<u>(2 880)</u>
		104 295

<sup>+</sup>KAÁN Károly könyvében őszi-tavaszi kimutatásban.

<sup>⊕</sup>A Magyar Statisztikai Évkönyv ennek a hat évnek az értékeiben a fasor esetében 1 km-t 1 ha-nak vett. (Később 1 km fasor=0,41 ha erdő.)



A táblázatban a Magyar Statisztikai Évkönyv<sup>197</sup> adatai 1926-tól 1943-ig szerepelnek. A hiányzó, 1921-től 1926-ig terjedő időszakra KAÁN Károly könyvének ("A magyar Alföld. Gazdaságpolitikai tanulmány") számsorát építettük be.<sup>198</sup> 1944-re vonatkozólag levéltári forrásokat, mégpedig az erdőigazgatóságok összesítő jelentéseit vettük fel. 1944 tavaszán ugyanis a következő területek beültetéséről érkeztek jelentések.<sup>199</sup>

szegedi erdőigazgatóság	862,3 kh
nagybányai (ma: Baia Mare - Románia) erdőigazgatóság	282,2 kh
niskolci erdőigazgatóság	86,0 kh
kassai (ma: Košice - Csehszlovákia) erdőigazgatóság	15,8 kh
gödöllői erdőigazgatóság	595,8 kh
debreceni erdőigazgatóság	3161,2 kh
összesen:	5004,3 kh

Ezen alapján állt össze az előző táblázat. Az adatokat mindenképpen úgy kell kezelni, hogy az az elsőkivitelő erdőket és fásításokat tartalmazza. (A statisztikák egyébként csak 1938-tól közöltek pótlási adatokat.) Tehát az elképzelhető legnagyobb értékeket olvashatjuk ki belőle. Ugyanakkor arra is ismételtlen rá kell mutatnunk - miként az az erdőigazgatóságok felsorolásából is kitűnik -, hogy a mindenkori ország területén végzett alföldfásítási tevékenységet tükrözi. Tehát az összes, mintegy 10 millió kh-on (kb. 6 millió ha-on) történt telepítést. Ezek a számok már a korabeli szaksajtóban sem mindig így jelentek meg.<sup>200</sup> A felszabadulás után szintén a területadatok megbízhatóságát kérdőjelezték meg.<sup>201</sup> Az viszont kétségtelen, hogy az 1930-as évek második felében már évente csaknem 1 millió pengőt fordítottak alföldfási-

tási célra. Ennek az összegnek pedig egyik legfontosabb felhasználási területe a csemetetermelés volt. Míg 1929-ben 260 ha-on 64,8 millió tű- és lomblevelű csemetét és 308 400 db suhángot termeltek,<sup>202</sup> addig 10 évvel később, 1939-ben már 720 ha-on 100-120 millió csemetét és csaknem 1 millió darab suhángot állítottak elő.<sup>203</sup> A facsemeték fajösszetétele azonban nem sokat változott. A megtermelt, kiültethető készlet zöme (mintegy 70 %-a) továbbra is akác volt, bár folyamatosan nőtt a nyár mennyisége is. A nyárfélék elterjedésének azonban mind fajtabeli (nem alkalmazták még széles körben a nemesített klónokat), mind termőhelyi korlátai voltak. Így az Alföld jellegzetes fája továbbra is az akác maradt, amelynek telepítését - a gyors növekedése mellett - a sokoldalú felhasználhatósága is ösztönözte. Az akáccsemete viszonylag gyors és olcsó termelhetősége szintén csak alátámasztotta ezt a szerepét.

A csemetetermelés, ebből következően az évente beültethető terület nagysága tehát kétségtelenül növekedett az 1930-as, 1940-es évek fordulóján. Az alföldfásítás tényleges eredményeinek értékeléséhez azonban egy másik mutató, nevezetesen az erdősültség alakulása is rendelkezésünkre áll. Tekintsük most át ennek az értékeit is.

HALÁSZ Aladár adatai szerint (amelyek általánosan elfogadottak) az alföldi erdők területe, illetve az erdősültség a következőképpen alakult:<sup>204</sup>

év	erdőterület (ha)	erdősültség (%)
1923	182 649	4,3
1925	180 507	4,3
1938	189 087	4,5
1946	199 114	4,7
1947	200 430	4,7

Tehát 1923-tól 1938-ig még 7000 hektárral sem gyarapodott az összes alföldi erdő területe. (Ha a legkisebb értéket, az 1925. évi vesszük, akkor a gyarapodás 18 544 ha.) Ennél a kérdésnél azonban két dologra rá kell mutatnunk, amely befolyásolhatja a fenti adatokat. Először is szükséges megemlíteni, hogy a kiinduló, 1923. évi erdőtüszkönyvi adatok esetleg többet mutatnak, mint amennyi erdő valójában volt. Az üzemátvizsgálási és tüszkönyvhelyesbítési munkálatok ugyanis csak az 1920-as évek közepén és második felében történtek meg. Tehát a háború utáni fainóságos idő károsodásai a statisztikában csak később jelentek meg. (Ezt az okot mindenképpen alátámasztja az is, hogy a kimutatás szerint nem 1923-ban, hanem 1925-ben volt az Alföldön a legkevesebb erdő.) Így a ténylegesen hiányzó erdőket az időközben kiteljesedő alföldfásítási akció pótolta be. A másik tényező pedig a világgazdasági válság, amely idő alatt az alföldi erdők területe is csökkent, azaz a belépő új erdők mellett kilépők is voltak.

Az erdőtüszkönyvi adatok szerint viszont 1938 és 1946 között több mint 10 ezer hektárral nőtt az erdők területe. Pedig a háború, illetve az elkezdődő újjáépítés újra csak nem kímélte az alföldi erdőket sem. Az 1946-47. évi általános és teljes erdőfelmérések eredményei azonban minden kétséget kizáróan megbízhatók. Így azt állapíthatjuk meg, hogy - az erdőtelepítések 1938 után is tartó nagy lendülete mellett - bizonyos, az erdőtüszkönyvben még nem szereplő tartalékok is voltak, amelyeket a háború sem tudott teljes mértékben eltüntetni. Ugyanakkor az erdősültség kérdésénél még arra is rá kell mutatnunk, hogy az csak a tényleges erdőket (tehát az erdőtüszkönyv szerintiek) tartalmazza, miközben az alföldfásítási adatokban szereplő erdőtelepítéseknek csak

kb. 75 %-a volt erdő, a többi fasor és gazdasági fásítás.

Mindezek figyelembe vételével azt állapíthatjuk meg, hogy a több mint 100 ezer hektáros elsőkivitelű erdőtelepítés, gazdasági és egyéb fásítás a felszabadulást követő időszakban az ország mai területén mért 17 ezer hektáros (0,4%-os) erdőterület-növekedést jelentett.<sup>205</sup> A források, így az adatok megbízhatósága azonban eltérő. Az mindenesetre kitűnik belőlük, hogy az erdőtelepítések nem voltak eredménytelenek, de igazi áttörés, az erdőterület jelentős növekedése minden igyekezet ellenére sem következett be.

Érdemes még az elért eredményeket az eredeti célkitűzésekkel is egybevetni. Láttuk, hogy az 1928. évi terv szerint mintegy 130 ezer hektáron kellett volna erdőt ültetni, fasort és gazdasági fásítást létesíteni. Az 1935-ben kidolgozott terv kb. 110 ezer hektár alföldi erdő telepítésével számolt. A Magyar Statisztikai Évkönyv 1938-tól hozta a kijelölt erdősíftendő és fásítandó területek nagyságát is. Ezek szerint 58 354 ha erdő és 68 026 ha fásítás (összesen 136 380 ha) várt még megvalósításra. (Azt nem lehet tudni, hogy ezek a számok honnan származnak. Az alföldfásítási kijelölésekből nehezen levezethetők, hiszen ahogy nőtt a ténylegesen összeírt, kijelölt terület, módosulni kellett volna ennek az összegnek is. Ugyancsak módosulást okozott volna az ország területének gyarapodása is.) Az alföldfásítási eredményeket az elkövetkező években ebből vonták ki, így 1943 végén összesen még 91 864 ha volt az erdősíftendő és fásítandó terület. Tehát az eredmények mellett a tervek még további, több mint 90 ezer hektáros fásítási feladattal számoltak.

#### Összefoglalás

A rendelkezésünkre álló alföldfásítási számok alapján több mint 100 ezer hektáron végezték el az elsőkivitelű erdőtelepítést és fási-

tást. A források megbízhatatlansága ellenére is állíthatjuk, hogy ennyi erdő, illetve fásítás megvalósításához minden bizonnyal megtermelték a szaporító anyagot, sőt azt az érdekelteknek ki is adták ültetésre. A megvalósulást jellemző erdőterület-növekedés a felszabadulás után végzett összeírás szerint körülbelül 17 ezer hektár. A tervek pedig még további 90 ezer hektár alföldi erdő telepítésével, illetve fásítással számoltak. Azaz a megvalósulás még messze elmaradt a kitűzött céloktól.

Mindebből azonban levonhatjuk azt a következtetést is, hogy nem elég a fásításokhoz szükséges csemetét megtermelni és elrendelni az ültetést. A birtokosokat, fásítókat a kivételezés, az erdősítés sikerében kell érdekeltté tenni. Mindehhez természetesen megfelelő szaktanácsadás, ellenőrzés szükséges, de legelső és legfontosabb az érdekeltiség megteremtése.

## 2.19. Az alföldfásítás és az erdőgazdasági üzemtervek

Az alföldfásítási eredmények természetesen jelentkeztek az alapvető erdészeti nyilvántartásokban, az üzemtervekben is. Az üzemtervi előírások ugyanakkor hatással is voltak az erdősítésekre. Ezért most vizsgáljuk meg: az erdőtelepítési eredmények miként jelentkeztek az erdőgazdasági üzemtervekben. Ehhez két példát is áttekintünk: Az egyikben teljesen új, addig még nem üzemtervezett alföldi erdő felvételét mutatjuk be, míg a másokban az üzemtervi előírásokkal ösztönözött erdőtelepítésre láthatunk példát.

Túrkeve határából a XIX. század végén végrehajtott első üzemtervezéskor "elfogyott" az erdő.<sup>206</sup> Így a fátlan alföldi

városnak különösen sokat jelentett az alföldfásítási törvény, amelynek hatására erdőket ültetett. Ráadásul önként, mert a város végleges alföldfásítási terve csak 1941-ben került el.<sup>207</sup> Az összeírási, kijelölési munkák első felfutása idején, 1929-ben már készült Túrkeve határára terv, de azt nem érvényesítették. (Megjegyzendő, hogy az első összeírási dokumentumok annyira ismeretlenek voltak, hogy az 1935. évi második összeírást végzők nem is tudtak róla.<sup>208</sup>) Az üzemtervezés szempontjából viszont jelentős volt, mert felvették az újonnan telepített erdőket, amelyeket a város "kicsinyenkint és évenként önkéntesen telepített főleg a legelők beerdősítése által".<sup>209</sup> Az összeírók felterjesztésére az erdőt állami kezelésbe vették és 1934-ben elrendelték az üzemtervezését.

Az üzemtervezés során megállapították, hogy a város tulajdonában 40,3 kh (23,19 ha) erdő van, amelyből 36,8 kh (21,18 ha) Túrkeve, 3,5 kh (2,01 ha) pedig Dévaványa határában található.<sup>210</sup> Az erdő összes területe 40,0 kh (23,0 ha), a többit a csőszház foglalta el. Az erdő átlagos sűrűsége: 0,8, míg a fafajmegoszlás a következő:

Fafaj	Terület			Korosztályok		
	kh	(ha)	%	I	II	III
Akác	23,5	(13,5)	58,8	13,0	10,5	-
Nyár	11,4	(6,6)	27,7	5,0	6,4	-
Fűz	5,1	(2,9)	13,5	5,1	-	-
	40,0	(23,0)	100,0	23,1	16,9	-

A fafajokkal kapcsolatban megjegyezték, hogy a fekete nyárt fokozatosan "kanadai nyár"-ral, illetve más nemes nyárral kell felváltani. Ugyancsak a fafajcserét javasolták az akác esetében is, amelyet szillel, juharral és kocsányos tölgygel

lehetne elegyíteni, majd felváltani. A vágásfordulót (a fűz kivételével, amely vesszőtermelést szolgáltat) 30 évben állapították meg, és sarjerdő üzemmódot javasoltak. Ezzel, illetve a fokozatos fafajcserével kapcsolatban azonban megjegyezték, hogy már az első vágásforduló végén gondoskodni kell a "magasabb vágásfordulót igénylő és kibíró" fafajok előtérbe helyezéséről. Így a vágásforduló felemelkedik, és a mostani akácerdő "szálsaló vágásos szálerdővé" alakul át. Ezt az átalakítást annál is inkább fontosnak tartották, mert az erdő a város mellett feküdt, így annak "parkszerű jelleg"-ét külön is hangsúlyozták.

A másik példát Hajdú vármegyéből, Tiszacsegérről vesszük, ahol az üzemtani előírások sürgették az erdőtelepítést.

Tiszacsegén a Kisújszállási Redemptus Közbirtokosság tulajdonában a századfordulón 268,9 kh (154,75 ha) erdőterület volt, amelyből azonban 88,5 kh-on (50,93 ha) nem volt fa.<sup>211</sup> A különféle területcserék és fakitermelések következtében a közbirtokosságnak az 1930-as években már 238,9 kh (137,49 ha) erdősíthető területe volt. Ennek egy részén a korábbi évtizedekben sem volt erdő, tehát kimondottan erdőtelepítést kellett végezni, amelyet az alföldfásítási kijelölések is előírtak. Az üzemterv 10 évre elosztva, évente mintegy 25-30 kh (14,4-17,3 ha) erdő telepítéséről rendelkezett.

A közbirtokosság az erdősíthető hátralékok, illetve az erdőtelepítési kötelezettség teljesítésére állami segítséget is kapott. Nem hitelt (mert a birtokot egyéb tartozások terhelték), vagy ingyen csemetét (mert arra nem voltak jogosultak), hanem államerdészeti csemetekertet kapott. A csemete-

kertért bérleti díj járt, amiből a birtokosság csemetét vásárolhatott. A 8 kh-as (4,6 ha) csemetekert kezelője ugyanakkor ellátta - az állami kezelés alatt álló - közbirtokosság erdőinek őrzését, kezelését is. A csemetekertben akác- és tölgycsemetét, illetve júriás és korai nyár sima- és gyökeres dugványokat termeltek.<sup>212</sup>

Az elültetett fák jórészt hullámtérre kerültek, bár az évi 25-30 kh-os területet nem sikerült tartani. A vidék átlagát meghaladó, értékes erdők létesültek. Megvetették ezzel az alapját a későbbi ártéri erdőgazdálkodásának. Mutatták, hogy az ártéren milyen jó növekedésű erdőket lehet létrehozni.<sup>213</sup>

#### Összefoglalás

Az össze-

írásokkal, kijelölésekkel párhuzamosan folytak az erdőtelepítések, fásítások. Az önkéntes felajánlásokkal tehát megelőztek egy-egy terület fásítási előírásait. Amikor az üzemtervezési kötelezettség alá eső birtokon megfelelő nagyságú erdőterület jött létre, elvégezték az üzemtervezési munkákat. Az elkészült üzemtervben - ma is helytállóan - előírták az 5shonos fafajok fokozatos visszatelepítését, sőt az erdő üdülési, pihenési célú hasznosításának megfelelő biztosítását. Abban az esetben, amikor alföldi területen az üzemterv szerint jelentős felújítási, erdőtelepítési kötelezettségek voltak, az alföldfásítási törvény szerinti kijelölésekkel is igyekeztek ezeket az elmaradásokat leküzdíteni. Ugyanakkor lehetőség volt a munkák közvetett (pl. a közelben, az érintett birtokosnak is csemetét juttató kert elhelyezésével) segítségével is.



## 2.20. Az alföldfásítás nemzetközi vonatkozásai

A magyarországi alföldfásítási program a két világháború közötti erdészeti politika szerves, meghatározó része volt. Ez az erdészeti politika pedig nemzetközi szempontból is figyelemre érdemes volt. Ebben a figyelemben közrejátszottak az első világháború előtti magyarországi erdészeti eredmények (itt elég utalnunk az 1914-re tervezett nemzetközi kongresszusra), de a magyar erdészeti politika világháború utáni törekvései is. KIRÁLY Pál mutatott rá, hogy az erdészet az egyik alkalmas eszköz volt arra, hogy az első világháború után Magyarország kitörjön az elszigeteltségből.<sup>214</sup> Ilyen összefüggésben természetes, hogy az alföldfásítás ügyére különösen nagy súlyt helyeztek. Igyekeztek azt minél szélesebb körben propagálni.

A Római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet 1927-ben mérte fel - egyebek között - a tagországok erdőinek szélvédelemmel kapcsolatos eredményeit. A Magyarországról küldött beszámolóban<sup>215</sup> természetesen, mint a legnagyobb reményekre jogosító kezdeményezésre, az alföldfásítási törvényre is kitértek. Arra a kérdésre, hogy mely szélvédő eszközöket tekintik a leghatásosabbaknak, az erdők és fapászták együttes ültetését választották, javasolták. A régen vitatott kérdésre pedig, hogy a szélvédő pászták hogyan befolyásolják a vidék éghajlatát, így válaszoltak: "Az Alföld természeti viszonyai között a nedvesség túlságos növekedését a szélvédő pászták nem fogják eredményezni, legfeljebb egy-két egészen különleges esetben, amelyek azonban számításba nem jöhetnek." Összességében pedig rámutattak, hogy a vidék általános természeti viszonyainak javulását jelentik a szélvédőpásztá-telepítések, így azt a magyar kormány törvénnyel segíti elő.

A Dunai Állandó Vízügyi Műszaki Bizottság (CRED)<sup>216</sup> általános fórumot biztosított az alföldfásítási eredmények évenkénti összegzésének. A CRED-delegátusok ugyanis évenként vizsgálták a Duna-medence természeti viszonyainak változását. Magyarország - a szerényebb kopárfásítás mellett - részletes jelentéseket tett az alföldfásítási munkák állásáról. Kitért az addig betelepített területekre, a kiadott csemetékra, a rendelkezésre álló csemetekerti területekre, sőt egyéb, szervezési jellegű kérdésekre is. Az 1929. évi jelentésből<sup>217</sup> érdemes idézni az alföldfásítási pályázatok értékelését: "Az Alföldön végzett erdősítésekre, valamint gazdasági fásításokra kiírt versenypályázatra 50 birtokos pályázata érkezett be. A pályázók összesen 975,13 ha kiterjedésű újonnan beerdősített területtel és 119 124 fm hosszú sorfásítással pályáztak. Az erdősítéseknek, illetve gazdasági fásításoknak a helyszínen az 1928. év folyamán történt elbírálás alapján az Alföldön futóhonokos területeken sikeresen végzett közérdekű gazdasági fásításért 4 birtokos nyert pályadíjat. Ezekon kívül 39 birtokos a sikeres közérdekű erdősítésért, illetve fásításért elismerő oklevelet érdemelt ki."

A CRED részére készítették részletes beszámolókat az alföldi erdőtelepítési kísérletekről is. ROTH Gyula 1930 februárjában ilyen felkérésre állította össze a kísérletek addigi adatait, a telepek jellemzőit.<sup>218</sup> Ebből tudjuk például, hogy az eredetileg Dunapataj térségében tervezett árterületi kísérleti telepet miért ítélték kutatási célokra alkalmatlannak: "Ez a terület nagyon hosszú (kb. 50 km), de csak 10-50 m széles, ezért számunkra kísérleti célokra nem alkalmas."

Bár itt most nem tartozik szorosan vizsgálódásunk körébe, de utalnunk kell egy jelentős CRED-vitára is.<sup>219</sup> A CRED 1925.

évi merani ülésén a magyar delegátus a Kárpátokban végzett erdőpusztítások ellen emelte fel a szavát. Rámutatott, hogy az erdőpusztítások a Magyar Alföld éghajlati viszonyait a kontinentális klíma irányába mozdítják, ugyanakkor a lepusztított erdős területek növelik az Alföldön az árvizek veszélyét. Ebből aztán hosszantartó és tanulságos vita alakult ki az erdő és az éghajlat viszonyáról Tárgyunk szempontjából most csak az a fontos, hogy a nemzetközi vita eredményeképpen is az alföldfásítás szükségességét szűrték le.

Az alföldfásítási eredmények megismertetésére, nemzetközi propagandájára az 1936. évben Magyarországon tartott II. Nemzetközi Erdőgazdasági Kongresszus adott nagyon jó alkalmat. A kongresszusra megjelent könyv (LESENYI Ferenc: A magyar erdőgazdaság története és mai helyzete) és az elhangzott ismertetők<sup>220</sup> jól szolgálták az alföldfásítás külföldi megismertetését. Ugyancsak a nemzetközi figyelmet felkeltését jelentette a "Zeitschrift für Weltforstwirtschaft" magyar száma 1939-ben. A folyóiratban PÁSZTHORY Üdön általában szólt a hazai alföldfásításról, MAGYAR Pál pedig részletesen írt a növényökológiai vizsgálatok fontosságáról, szükségességéről.<sup>221</sup>

Az alföldfásítás tehát - mint a sajátosan magyar viszonyoknak megfelelő kezdenéyzés - a nemzetközi szintésre is kilépett. Az első világháború előtt már külföldön is ismert kopár- és futóhomokfásítások után új, nagyobb horderejű természetátalakító tervet mutatott be. A megvalósulásáról pedig a megfelelő fórumokon évről évre számot adott. Magyarország azt igyekezett bizonyítani - elsősorban szomszédai előtt -, hogy az első világháború előtti erdészeti törekvéseinek lényeges eleme, a mesterséges erdőtelepítések, új, szélesebb perspektívában bontakoztak ki. Ezzel részben az elvesztett nyersanyagbázist is igyekszik pótolni. Azt, amely legfőbb oka és indítéka volt az alföldfásítási akció meghirdetésének.